

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวเด็กที่หนีออกจากบ้าน” ผู้วิจัยใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว
3. แนวคิดจิตวิทยาวัยรุ่น
4. เทคโนโลยีการสื่อสารที่ส่งผลต่อเด็กและเยาวชน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีการสื่อสาร

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการทางสังคมในการสร้างความหมายโดยใช้พฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ โดยผ่านช่องทางในการอ่าน การเขียน การพูด และการฟัง การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ เพราะการสื่อสารเป็นตัวกลางหรือเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และระหว่างประเทศ การสื่อสารจึงเปรียบเสมือนสายใยของสังคมที่ประสานหน่วยงานต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน (ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ, 2548)

การสื่อสารมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาข่าวสาร เพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก เพื่อแสดงจินตนาการ เพื่อแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมทางสังคมอันดีงาม และเป็นสากล รวมทั้งเพื่อโน้มน้าวชักจูงใจ การสื่อสารมีหน้าที่สำคัญ คือการให้ข่าวสาร ให้การศึกษา ให้ความบันเทิงและโน้มน้าวชักจูงใจ

การสื่อสารแบ่งได้เป็น 6 ประเภท คือ การสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารภายในองค์กร การสื่อสารสาธารณะ และการสื่อสารมวลชน ซึ่งการศึกษาเรื่องรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวเด็กที่หนีออกจากบ้าน จะนำเสนอทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวดังต่อไปนี้

1.1 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การสื่อสารของบุคคลที่มีจำนวนตั้งแต่สองคนขึ้นไป ทำการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันในลักษณะตัวต่อตัว (Person-to-Person) ในรูปแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) และหรือการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารก็ได้ เช่น การพูดคุยระหว่างคนสองคน (Dyadic Communication) การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการพูดคุยกันในกลุ่มเล็กๆ (Small Group Communication) หรือการติดต่อพูดคุยกันทางโทรศัพท์ การเขียนจดหมายถึงกัน เป็นต้น

การสื่อสารระหว่างบุคคลมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1.1.1 กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เพื่อถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิดในสิ่งต่างๆ ระหว่างกันและกัน การสื่อสารจึงไม่หยุดเพียงผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร แต่เมื่อส่งสารไปแล้ว ผู้รับสารจะต้องเกิดการตีความและแสดงปฏิกิริยาป้อนกลับต่อข่าวสารที่รับรู้ บางครั้งอาจเป็นการโต้ตอบด้วยคำพูด หรือแสดงเพียงการสื่อสารที่ไม่ใช้คำพูด เช่น พยักหน้าเข้าใจ โดยองค์ประกอบของการสื่อสารมี ดังนี้ (นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต, 2544)

1) **ผู้ส่งสาร (Sender)** หมายถึงบุคคล สถาบันหรือองค์ต่างๆ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง สมาชิกในครอบครัว ซึ่งได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครองและบุตร

2) **สาร (Message)** หมายถึงเรื่องราวอันมีความหมาย และแสดงออกมาโดยอาศัยภาพหรือสิ่งอื่นใดก็ตาม ซึ่งสามารถทำให้เกิดการรับรู้ด้วยกันได้ สารอาจจะแฝงอยู่ในคำพูด ข้อเขียน ข่าว หรืออากัปกิริยาที่แสดงออกมาได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง เนื้อหาหรือความต้องการที่สมาชิกในครอบครัวต้องการส่งระหว่างกัน โดยรูปแบบการส่งสารเป็นได้ทั้งวจนภาษา และอวจนภาษา

3) **สื่อ หรือช่องทาง (Media หรือ Channel)** หมายถึง ตัวนำสาร หรือช่องทางที่ทำให้ผู้ส่งสารกับผู้รับสารติดต่อถึงกันได้ โดยที่ผู้ส่งสารจะเป็นผู้เลือกสื่อหรือกำหนดช่องทางและวิธีการที่จะใช้ในการสื่อสาร

4) **ผู้รับสาร (Receiver)** หมายถึง บุคคล สถาบัน หรือองค์กรซึ่งเป็นเป้าหมายที่ผู้ส่งสารต้องการติดต่อสื่อสารให้เข้าใจ แต่จะเข้าใจได้มากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมของผู้รับสารเป็นสำคัญ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง สมาชิกในครอบครัวได้แก่ พ่อแม่ผู้ปกครองและบุตร

5) *ปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback)* หมายถึง การเปลี่ยนแปลงท่าที และพฤติกรรมของผู้รับสารอันเป็นผลโดยตรงจากการที่ได้รับสารนั้น ซึ่งอาจแสดงออกมาในลักษณะที่เห็นด้วย หรือขัดแย้งก็ได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การตอบตกลง การยอมรับ หรือปฏิเสธ การเปลี่ยนแปลงท่าที พฤติกรรม หรือทัศนคติของสมาชิกในครอบครัวไปในทางที่ดีขึ้นหรืออาจขัดแย้งมากขึ้น

1.1.2 *สาร (message)* ในการสื่อสารระหว่างบุคคลมีลักษณะที่สำคัญที่ควรให้ความสนใจในเรื่องต่างๆ ดังนี้ คือ

1) *ลักษณะสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล* สารทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสารในการสื่อสารด้วยคำพูด หรือไม่ใช้คำพูด ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์แล้วถือเป็นสารทั้งสิ้น แต่สารในความหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้มีขอบเขตจำกัดเพียงสารที่ต้องมีคนถ่ายทอดเพื่อแลกเปลี่ยนจากบุคคลหนึ่งไปสู่ผู้สื่อสารเท่านั้น สารที่คิดอยู่ในสมองโดยไม่มีการพูด ไม่มีการถ่ายทอดความคิดนั้นออกสู่ผู้รับสาร ไม่ถือเป็นสารในการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นเพียงการสื่อสารภายในตัวบุคคลเท่านั้น

2) *ความแตกต่างของสารกับความหมายสาร* สาร (message) กับความหมายสาร (meaning) อาจแตกต่างกันก็ได้ สารเป็นตัวกลางถ่ายทอดแสดงถึงความหมายที่อยู่ในสาร แต่การรับรู้ความหมายของสารนั้นขึ้นกับการตีความของผู้รับสาร ดังนั้นบางครั้งสารจึงอาจถูกตีความจากผู้รับสารผิดไปจากที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อความหมาย ทั้งนี้เนื่องจากความต้องการของผู้รับ การให้คุณค่า การรับรู้และประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารนั่นเอง

3) *ประเภทของสาร* สารที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างบุคคลแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ *วจนภาษา* และ *อวจนภาษา* และขณะที่เราทำการสื่อสารระหว่างบุคคลเรากำลังถ่ายทอดสารทั้งวจนสาร และอวจนสารไปสู่ผู้สื่อสาร

(1) *วจนสาร* เป็นคำพูดที่ใช้ในการสื่อสารทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยทางโทรศัพท์ การสนทนากับเพื่อน เป็นต้น นอกจากนั้น ยังรวมไปถึงการเขียนในลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเขียนจดหมาย บันทึกส่งงาน หรือคำสั่งเฉพาะตัวบุคคล

(2) *อวจนสาร* คือ ภาษาที่ใช้สื่อสารระหว่างกันโดยไม่ใช้คำพูด หรือการเขียน แต่ใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นในการสื่อสาร แบ่งออกเป็น 7 ประเภท คือ

ก. *เทศภาษา* ได้แก่ ระยะห่างระหว่างบุคคล การจัดที่นั่ง เช่น คนที่นั่งใกล้กันและคนที่นั่งไกลกัน สามารถสื่อให้เห็นความสัมพันธ์ และความใกล้ชิดของบุคคลได้

ข. *กาลภาษา* ได้แก่ เวลา หมายถึง การใช้เวลาในการสื่อสาร ความหมาย หรือแสดงความหมายในการสื่อสาร หรืออาจหมายถึงเวลา ณ จุดใดจุดหนึ่งก็ได้ เช่น การไปตรงตามนัด แสดงว่าบุคคลนี้เป็นคนมีความรับผิดชอบ และให้เกียรติผู้ที่นัดด้วย

ค. *เนตรภาษา* ได้แก่ การใช้สายตา หรือดวงตา เพื่อสื่ออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความประสงค์และทัศนคติ เช่น การจ้องแสดงความสนใจ การเมินแสดงความไม่ใส่ใจ รวมทั้งการแสดงออกทางสีหน้า เช่น หน้าบึ้ง ยิ้ม ฯลฯ

ง. *ปริภาษา* ได้แก่ การใช้น้ำเสียง หรืออารมณ์ของเสียงซึ่งรวมไปถึง คุณภาพ ความดัง ความถี่ การเน้น การเว้นช่วงจังหวะและการออกเสียงต่างๆ ที่ไม่ใช่คำพูด หรือ ถ้อยคำโดยตรง เช่น การถอนหายใจ การทอดเสียง การเงิบ เป็นต้น เสียงที่เรื่ออาจแสดงความ ตื่นเต้น ดีใจ ขณะที่เสียงเนือยอาจแสดงถึงความเหนื่อย และความไม่กระตือรือร้นได้

จ. *อาการภาษา* ได้แก่ การเคลื่อนไหวของอวัยวะร่างกายหรือ อิริยาบถต่างๆ เช่น การส่ายหน้าแสดงการปฏิเสธ ขณะที่การพยักหน้าแสดงการตอบรับ

ฉ. *สัมผัสภาษา* ได้แก่ การจับต้องสัมผัส เช่น การแตะไหล่แสดงความ เห็นใจ การจูบแสดงความรัก เป็นต้น

ช. *วัตถุภาษา* ได้แก่ การเลือกวัตถุมาใช้สื่อความหมายบางประการให้ ปรากฏ ซึ่งวัตถุในที่นี้หมายถึง สิ่งของทุกขนาด ทุกลักษณะที่มองเห็นเป็นรูปเป็นร่าง เช่น เครื่อง แต่งกาย แสดงฐานะและบุคลิกของบุคคล

1.1.3 การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นกิจกรรมระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย ทั้งนี้เพื่อผล อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยปกติคู่สื่อสารมักสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อกันได้ในระหว่าง สื่อสาร ซึ่งปฏิกิริยาตอบสนองมีทั้งในเชิงบวก คือ ผู้ส่งสารพอใจในผลของการสื่อสาร และในเชิง ลบ คือผู้ส่งสารไม่พอใจในผลของการสื่อสาร

กิจกรรมที่บุคคล 2 คน หรือระหว่างบุคคลในกลุ่มเล็กๆ ดำเนินไปร่วมกัน คือ การแลกเปลี่ยนข่าวสารเพื่อการรับรู้ความหมายร่วมกัน ลักษณะการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่าง บุคคล 2 ฝ่าย จึงมีลักษณะแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1) *การสื่อสารซึ่งหน้า (face-to-face communication)* เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่ง และผู้รับเห็นหน้ากัน และมีปฏิกิริยาป้อนกลับเข้ามาในกระบวนการสื่อสารได้ทันที คู่สื่อสารทั้งสองฝ่ายจึงสามารถปรับการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ จากการศึกษาปฏิกิริยาตอบสนองของกันและ กันได้โดยตรง

2) *การสื่อสารแบบผ่านสื่อ (interpose communication)* เป็นการสื่อสาร โดยอาศัยสื่อที่มีช่องทางให้ส่ง หรือรับข่าวสารได้ไม่เกินครั้งละสองคน เช่น การพูดโทรศัพท์ การ

เขียนจดหมายส่วนตัวถึงกันและกัน การสื่อสารกันผ่านคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล การสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

จากทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล ในการศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ได้นำทฤษฎีดังกล่าวมาเป็นกรอบในการศึกษาการสื่อสารของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร คือลูกและพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งทั้ง 2 ฝ่ายจะมีการปรับเปลี่ยนกันเป็นทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหา และประสบการณ์ของทั้งสองฝ่ายที่ทำการสนทนาในขณะนั้นว่าเป็นเรื่องใด การสื่อสารดังกล่าวเป็นรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งแบบซึ่งหน้าและแบบผ่านสื่อ ซึ่งในที่นี้คือโทรศัพท์เคลื่อนที่

1.2 รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว

วัชรภรณ์ รังสีกุลพิพัฒน์ (2546 : 9-10) ได้อธิบายถึงรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว (Family Communication Patterns) ว่ามีแนวคิดประกอบกันดังนี้คือ

รูปแบบ แบบ หรือแบบแผน (Pattern) หมายถึงพฤติกรรม การประพฤติปฏิบัติที่กระทำซ้ำจนเกิดเป็นลักษณะที่ชัดเจน แน่นนอน และมีแนวโน้มที่สามารถทำนายได้

การสื่อสาร (Communication) มีความหมายค่อนข้างกว้าง เป็นนามธรรม และครอบคลุมพฤติกรรมหลายๆ อย่าง ทั้งการสื่อสารด้วยวาจา (Verbal Communication) และการสื่อสารอวัจนะ (Non-Verbal Communication) เพื่อให้เข้าใจชัดเจนขึ้นจึงกำหนดความหมายของรูปแบบการสื่อสารอยู่ในขอบเขตดังนี้

- การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ การมีปฏิสัมพันธ์เพื่อสื่อความหมาย ความเข้าใจ การถ่ายทอดข่าวสารต่างๆ จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง ในที่นี้คือระหว่างพ่อ แม่ ผู้ปกครองและบุตรหลาน

- พฤติกรรมการสื่อสาร คือ การแสดงออกของพ่อ แม่ ผู้ปกครองในรูปแบบของการอบรมสั่งสอน (Instruction) การแนะนำ (Advise) ด้วยคำพูด คำสอน และการแสดงตนเป็นแบบอย่าง หรือเป็นต้นแบบ (Model)

สรุปได้ว่ารูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมการสื่อสาร และวิธีการถ่ายทอดสารโดยมีการแสดงออกต่างๆ ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งในงานวิจัยครั้งนี้จะหมายถึงพฤติกรรมการแสดงออกโดยวิธีการต่างๆ ระหว่างพ่อ แม่ ผู้ปกครองกับบุตรหลาน

นักวิจัยทางการสื่อสารได้สร้างตัวแบบเพื่ออธิบายลักษณะการติดต่อสื่อสารของสมาชิกในครอบครัว หรือที่เรียกว่า รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว (Family Communication Patterns) ว่ารูปแบบการสื่อสารดังกล่าวมี 2 รูปแบบ คือ แบบที่เน้นการดำรงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลตามลำดับขั้น (Hierarchical personal relationship) หรือที่เรียกว่า “Socio Oriented”

และแบบที่เน้นการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น โดยอิสระเสรี (self expression and free discussion) หรือที่เรียกว่า “Concept-Oriented” (วัชรภรณ์ รังสิกุลพิพัฒน์, 2546 : 10-15)

- **Socio-Oriented Communication** เป็นแบบของความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่-ลูก ที่ยึดถือสังคม แบบแผน หรือประเพณีเป็นแนวทาง ซึ่งก่อให้เกิดเป็นการติดต่อสื่อสารภายในครอบครัวที่พยายามคงไว้ซึ่งความสามัคคีกลมเกลียว ความสัมพันธ์ระหว่างกันมีความสอดคล้อง ไม่ขัดแย้ง ได้เถียง คล้อยตามกันระหว่างพ่อแม่ลูก การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่จะเน้นให้ลูกไม่ต่อล้อต่อเถียง หลีกเลี่ยงความขัดแย้งทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น สะกดกลั่นระงับอารมณ์โกรธ และพยายามให้หลีกเลี่ยงความยุ่งยาก ปัญหาทั้งหลาย

- **Concept-Oriented Communication** เป็นแบบของความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อแม่ลูก ที่ยึดถือเรื่องของแนวคิด ความเป็นไปได้ ข้อเท็จจริง หรือความถูกต้องในเนื้อหา (Content) ที่สื่อสารกันเป็นหลัก ซึ่งในสภาพของการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีแนวทางเช่นนี้ ลูกจะได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจ หรือการอบรมจากพ่อแม่ให้รู้จักแสดงความคิดเห็นของตนออกมาอย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันก็ให้ยอมรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อของผู้อื่นด้วย ให้รู้จักมองทุกสิ่งอย่างรอบคอบ รู้จักใช้วิจารณญาณทั้ง 2 ด้าน และให้รู้จักมีส่วนร่วมหรือเข้าไปมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นร่วมกับคนอื่นๆ แม้จะมีความขัดแย้งไม่ลงรอยกัน หรือมีความเห็นไม่ตรงกันก็ตาม

การสื่อสารภายในครอบครัวแบบ “Socio-Oriented” เดิมนั้นถูกมองว่ามีรูปแบบที่ตรงกันข้ามกับ “Concept-Oriented” ครอบครัวหนึ่งไม่มีแนวโน้มไปทาง Socio ก็จะเป็นที่ Concept หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง จะมีครอบครัวแบบ Socio-Oriented ที่เน้นการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่กับครอบครัวแบบ Concept-Oriented ที่เน้นให้แสดงออกซึ่งความคิด แต่จากการศึกษาต่อมาพบว่ารูปแบบทั้ง 2 นี้ไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้าครอบครัวหนึ่งมีแบบแผนอย่างหนึ่งแล้ว อาจจะมีอีกแบบแผนหนึ่งที่มีแนวโน้มไปทางใดทางหนึ่งระหว่าง Socio-Oriented กับ Concept-Oriented แล้ว ยังมีครอบครัวที่มีแนวโน้มที่จะมีลักษณะ Socio-Oriented และ Concept-Oriented พร้อมๆ กัน หรือขาดลักษณะ Socio-Oriented และ Concept-Oriented ทั้งคู่ได้อีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ David Kantor และ William Lehr (1976) ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาวิจัยสาขาการสื่อสารในครอบครัว ซึ่งได้แบ่งการสื่อสารภายในครอบครัวออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ คือ (อ้างใน อารีชา นุชนงค์, 2541)

1. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปิด หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่เข้มงวด มีการวางกฎระเบียบอย่างรัดกุม ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์คือผู้ที่มีอำนาจสูงสุด ซึ่งมักจะ ได้แก่ พ่อ ผู้กำหนดกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ให้คำแนะนำ และควบคุมกิจกรรมต่างๆ ภายในครอบครัว ประเด็นของการสนทนา และข้อมูลข่าวสารที่ผ่านสื่อต่างๆ เป็นไปตามบรรทัดฐานของครอบครัว ซึ่งจะกำหนดว่าอะไรบ้างที่สมาชิก ควรจะประสบพบเห็น และอะไรบ้างที่ไม่ควร

การสื่อสารในครอบครัวแบบนี้ เด็กที่อ่อนน้อมง่ายจะได้รับรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน ในทางตรงกันข้ามเด็กที่ไม่เชื่อฟังจะได้รับการลงโทษ เรื่องของเวลาซึ่งมีการวางระเบียบไว้อย่างเคร่งครัด มักเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในครอบครัวแบบนี้ สมาชิกในครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามตารางเวลา และรักษาระเบียบอย่างเคร่งครัด ข้อความที่ผู้ใหญ่มักพูดกับเด็กในการสื่อสารภายในครอบครัวแบบนี้ ได้แก่ ข้อความในทำนองชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเกียรติยศวงศ์ตระกูล

ข้อดีของครอบครัวแบบปิด คือ ครอบครัวมักจะแก้ไขสถานการณ์ยุ่งยากได้โดยอาศัยวิธีการเชิงอำนาจนิยมซึ่งมีประโยชน์หลายประการ ประการแรก การใช้อำนาจนิยมมักจะเน้นให้เกิดประสิทธิผล ประการที่สอง วินัยและการควบคุมพฤติกรรม สามารถให้ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยแก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี ในกรณีที่สมาชิกประพฤติตามครรลองของกฎระเบียบ ประการต่อมา การใช้ทรัพยากรในครอบครัวแบบนี้ มักจะมีการจัดสรรอย่างรอบคอบ ไม่ปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจ ส่วนข้อเสียของครอบครัวแบบปิด คือ ทำให้บุตรหลานไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ ปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอก ดำเนินกิจวัตรประจำวันอย่างเต็มไปดด้วยข้อกำหนด

2. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิด หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความเป็นไปต่างๆ ภายในครอบครัวสูง แต่ละคนมีบทบาทค่อนข้างมากและมีความยืดหยุ่นสูง แม้ว่าโดยปกติแล้วพ่อ แม่จะมีอำนาจในบ้านมากกว่าลูก แต่ก็มีความเฉพาะที่จำเป็น กฎระเบียบของครอบครัวเป็นสิ่งที่ผ่อนผัน และเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น เวลาด้วยกันรับประทานอาหารเย็นอาจมีการเปลี่ยนแปลงโดยการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ในบ้าน หรือบางคนอาจจะไม่มารับประทานอาหารที่บ้านก็ได้ ประเด็นต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องที่พูดคุยชี้แจงกันได้ การโน้มน้าวใจเป็นวิธีการที่พ่อแม่มักใช้ได้ดีกว่าการแสดงอำนาจเหนือลูก ทุกคนมีสิทธิ์โน้มน้าวใจสมาชิกคนอื่นๆ ให้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ แม้ว่าโดยปกติพ่อ แม่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว มีอำนาจจัดการเรื่องต่างๆ ภายในบ้าน แต่โครงสร้างของอำนาจก็ไม่ได้เป็นไปอย่างตายตัว แต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะเสนอ ร่วมตัดสินใจและดำเนินการได้ ครอบครัวแบบนี้มีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกมาก พร้อมกันนั้นก็รับอิทธิพลจากภายนอกอยู่เสมอ ไม่มีการสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้าสู่ครอบครัว แตกต่างจากครอบครัวแบบปิด

ข้อดีของครอบครัวแบบเปิด คือ สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะปรับความต้องการของตนเองให้ตรงกับครอบครัว เพราะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ และยืดหยุ่นเชิงข้างมากเป็นสำคัญ แต่ละคนสามารถมีอิทธิพลต่อครอบครัวได้ ครอบครัวแบบเปิดให้โอกาสแต่ละคนในการเจริญเติบโตสูง ทั้งทางด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา อย่างไรก็ตาม ข้อเสียของครอบครัวประเภทนี้ ได้แก่ การมีสภาพเสี่ยงต่อการแตกแยก ขาดความปรองดอง เพราะต่างยึดมั่นในความคิดเห็นของตน เมื่อมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้น สมาชิกในครอบครัวมักมีทัศนคติที่จะเอาชนะกัน การหวังที่จะอาศัยเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งนั้นพอจะเป็นไปได้ แต่การหวังที่จะให้ทุกคนเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกลักษณ์นั้นเป็นไปได้ยาก

3. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปล่อย หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนสามารถทำอะไรตามที่ตนต้องการได้ กฎระเบียบต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวแบบนี้เป็นไปตามสบายในแบบฉบับของแต่ละคน เรื่องที่แต่ละคนสนใจมักจะเป็นเรื่องในปัจจุบัน ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า และไม่มีเป้าหมายระยะยาวสำหรับอนาคต การใช้ทรัพยากรหรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวแบบนี้ มักเป็นไปเพื่อจัดการกับปัญหาเฉพาะหน้า ครอบครัวแบบนี้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกสูง และรับอิทธิพลจากภายนอกมากตามอรรถาธิบายของสมาชิกแต่ละคน ความเป็นอยู่เป็นไปตามความพอใจของแต่ละคน เช่น ในขณะที่คนอื่นนอนหลับ อาจจะมีบางคนทำงานหรือรับประทานอาหาร ตารางเวลา กิจกรรมของครอบครัวไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับการจัดการในชีวิตประจำวันของสมาชิกแต่ละคน

ข้อดี ในสภาพการณ์ปกติครอบครัวแบบให้โอกาสแก่บุคคลที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพ สร้างสรรค์ แต่ข้อเสียหากเกิดปัญหาวิกฤตการณ์สำคัญ ครอบครัวแบบนี้เป็นหนทางไปสู่ความแตกร้างได้ง่าย เด็กๆ อาจถูกปล่อยปละละเลยไม่ได้รับการเอาใจใส่เพียงพอ

นอกจากนี้ S.H.Chaffee, J.M. Mcleod และ D.B. Wackman (1973) ได้ทำการศึกษาเรื่องการสื่อสารภายในครอบครัว โดยแบ่งออกเป็น 4 แบบ (อ้างถึงในบุญศิริ มีสำราญ, 2544)

1. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปล่อยปละ (Laissez-Faire) มีลักษณะ Socio-Orientation ต่ำ และ Concept-Orientation ต่ำ คือ ลักษณะพฤติกรรมการสื่อสารภายในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ลูกนั้น ไม่ได้เน้นหรือยึดถือทั้ง Socio-Orientation และ Concept-Orientation อย่างมาก คือเป็นไปอย่างอิสระ ไม่มีกรอบหรือแนวทางที่เป็นแบบอย่างว่าลูกจะต้องเชื่อฟัง คล้อยตามความคิดเห็นทัศนคติของพ่อแม่ หรือห้ามไม่ให้โต้เถียงขัดแย้ง ในขณะที่เด็กก็จะไม่ได้รับการแนะนำ หรือสนับสนุนจากพ่อแม่ให้กล้าเปิดเผยตัวเองหรือกล้าแสดงความคิดเห็นต่างๆ ด้วย

2. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปกป้อง (Protective) มีลักษณะ Socio-Orientation สูง และ Concept-Orientation ต่ำ มีลักษณะของพฤติกรรมการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับสังคม

ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ ปกป้องกันมาเป็นอย่างมาก และเป็นลำดับแรก ในขณะที่ยึดถือหรือให้ความสำคัญต่อเรื่องความคิดความถูกต้องของเนื้อหาข้อเท็จจริงที่สื่อความนั้นเป็นอันดับรองไป การสื่อสารในลักษณะนี้จะแสดงให้เห็นได้จากการที่เด็กจะถูกสอนให้เชื่อฟังคล้อยตามผู้ใหญ่เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันในครอบครัวหรือติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี และราบรื่น เด็กจะถูกสอนไม่ให้แสดงความคิดเห็นขัดแย้ง โต้เถียง แม้ในความคิดของตนเองจะไม่เห็นด้วย หรือคิดว่าไม่ถูกต้องก็ตาม

3. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิดเสรี (Pluralistic) มีลักษณะ Socio-Oriented และ Concept-Oriented สูง มีลักษณะพฤติกรรมการสื่อสารที่ให้ความสำคัญในการให้เด็กรู้จักพัฒนาความคิดเห็นที่เป็นของตัวเอง และการแสดงออก แม้ความคิดเห็นเหล่านั้นจะแตกต่างกัน ลักษณะที่สังเกตได้ก็คือ เด็กจะถูกอบรมสั่งสอนให้รู้จักมีความคิดใหม่ๆ และกล้าที่จะแสดงออก โดยการอภิปราย ถกเถียงในประเด็นเรื่องราวต่างๆ ในสถานการณ์รอบตัวกับบุคคลอื่นๆ รู้จักกล้าตัดสินใจด้วยตนเองโดยไม่ต้องกลัวว่าความคิดเห็นที่ขัดแย้งไม่ตรงกับพ่อแม่จะทำให้พ่อแม่ไม่พอใจ หรือเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และโดยไม่ต้องห่วงพะวงยึดติดอยู่กับสังคม ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีมากนัก คือให้ความสำคัญกับการเชื่อฟังผู้ใหญ่ การคล้อยตาม ความสามัคคีกลมเกลียวเป็นเรื่องราวไป

4. การสื่อสารภายในครอบครัวแบบประนีประนอม (Consensual) มีลักษณะ Socio-Oriented สูง และ Concept-Oriented สูง มีลักษณะพฤติกรรมการสื่อสารที่เน้นย้ำ ยึดถือ หรือให้ความสำคัญทั้ง Socio-Oriented และ Concept-Oriented อย่างมากทั้ง 2 แนวทาง กล่าวคือ เรื่องของสังคม ประเพณี และแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติปกป้องกันมากก็นั้นย้ำให้ความสำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ละเลยที่จะให้ความสำคัญกับการสอนให้เด็กรู้จักพัฒนาความคิดเห็นที่เป็นของตัวเอง และการแสดงออก แม้ความคิดเห็นเหล่านั้นจะแตกต่างกันก็ตาม

จากแนวคิดทฤษฎีของ David Kantor และ William Lehr ซึ่งแยกแยะข้อดี และ ข้อด้อยของการสื่อสารภายในครอบครัวแต่ละรูปแบบ ที่ก่อให้เกิดผลทางบุคลิกภาพ โดยสามารถนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวซึ่งแบ่งเป็น 4 แบบดังนี้

1) การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปล่อยปละ (Laissez-Faire) ผลคือ ทำให้บุคคลที่เติบโตจากครอบครัวที่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบนี้รู้สึกขาดความรัก มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่เชื่อความยุติธรรม ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้หรือรับการฝึกฝนให้มีคุณธรรมความดีต่างๆ ขาดความเป็นระเบียบวินัย ขาดแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ไม่มีความขยันขันแข็ง และไม่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น

2) การสื่อสารภายในครอบครัวแบบปกป้อง (Protective) ผลคือ ทำให้บุคคลที่เติบโตจากครอบครัวที่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบนี้รู้สึกห่างเหิน รู้สึกขาดความอบอุ่น การปฏิบัติตามคำสั่งบิดา มารดา เป็นประจำทำให้ขาดความคิดริเริ่ม ไม่เชื่อมั่นในตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น

3) การสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิดเสรี (Pluralistic) ผลคือ ทำให้บุคคลที่เติบโตจากครอบครัวที่มีการสื่อสารแบบนี้มีโอกาสหัดคิดริเริ่ม และกล้าตัดสินใจตั้งแต่เรื่องเล็กไปจนถึงเรื่องใหญ่ และจะสร้างนิสัยให้กล้าแสดงความคิดเห็น เชื่อมมั่นในตนเอง พึ่งตนเองได้ แต่บางครั้งการแสดงออกอาจขาดสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ และขาดการประนีประนอม

4) การสื่อสารภายในครอบครัวแบบประนีประนอม (Consensual) ผลคือ ทำให้บุคคลที่เติบโตจากครอบครัวที่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบนี้รู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเอง ออกมาอย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันก็ยอมรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อของผู้อื่นด้วย รู้จักพิจารณาไตร่ตรองด้วยวิจารณญาณทั้ง 2 ด้าน และให้รู้จักมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นร่วมกับผู้อื่น ด้วยการประนีประนอม และมีสัมมาคารวะ แม้จะมีข้อขัดแย้งไม่ลงรอยกัน หรือมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน

จากแนวคิดที่กล่าวมา ในการวิจัยครั้งนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นกรอบในการศึกษา โดยเลือกใช้แนวคิดของ S.H.Chaffee, J.M. Mcleod และ D.B. Wackman ที่แบ่งการสื่อสารภายในครอบครัวออกเป็น 4 กลุ่มคือ แบบปล่อยปละ แบบปกป้อง แบบเปิดเสรี และแบบประนีประนอม

2. แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัว

2.1 ความหมายของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กและมีความสำคัญที่สุดในการทำหน้าที่หล่อหลอมความเป็นมนุษย์ ด้วยการอบรมเลี้ยงดูขัดเกลาสนับสนุนส่งเสริมให้การศึกษา เพื่อให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ ซึ่งสถานภาพภายในแต่ละครอบครัวสมาชิกมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิดและยั่งยืน ครอบครัวมีหน้าที่ถ่ายทอดแบบแผนทางวัฒนธรรมให้กับสมาชิกรุ่นต่อรุ่น นอกจากนั้นยังมีฐานะเป็นสื่อกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมบุคคลเข้ากับสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันที่ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และครอบครัวยังมีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อ ประสพการณ์ และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวได้ให้ความหมาย ดังนี้

เดวิด เอ. ชูลซ์ (David A. Schulz 1982: 16 อ้างถึงในชุษณะ รุ่งปัจฉิม 2544: 2-5) ให้ความหมายคำว่า ครอบครัวว่าเป็นสถาบันหนึ่งทางสังคมที่มีหน้าที่สำคัญในการเลี้ยงดูให้ความรักความเอาใจใส่ และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนแก่สมาชิก รวมทั้งมีหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ทดแทนให้สังคม

จอห์น ซี. มาโคนิส (John C. Macionis 1995: 460 อ้างถึงในชุษณะ รุ่งปัจฉิม 2544: 2-5) ให้ความหมายครอบครัวว่า เป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่ดำรงอยู่ในทุกๆ สังคม และเป็นสถาบันที่ประกอบด้วยปัจเจกบุคคลจำนวนหนึ่งมารวมกันเป็นกลุ่ม ที่ร่วมมือกันในการทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กๆ ซึ่งสถาบันทางสังคมที่วางนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ ที่มีความผูกพันกันทางสายโลหิต โดยการแต่งงานหรือโดยการรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว

จรรยา สุวรรณทัต (2544: 5) ให้ความหมายครอบครัวว่า เป็นหน่วยสังคมที่เล็ก โดยปกติประกอบด้วยสามี ภรรยา และเด็กๆ แต่บางครั้งอาจไม่รวมบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่กล่าวมาแล้วหรือรวม ปู่ย่าตายาย ญาติอื่นๆ และแม้แต่เพื่อนที่ไม่ได้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

บรรลุ ศิริพานิช (2547: 175) ให้ความหมายครอบครัว หมายถึง สถานที่ที่บุคคลส่วนใหญ่ที่เป็นญาติพี่น้องมาอยู่ร่วมกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สุพัตรา สุภาพ (2541: 65) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่า เป็นสถาบันสังคมที่สำคัญที่สุด และเป็นหน่วยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่มีความคงทนที่สุดและยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์ใดไม่มีสถาบันครอบครัวปรากฏอยู่ เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ในสถาบันนี้เนื่องจากเป็นสังคมกลุ่มแรกที่เราต้องเผชิญตั้งแต่แรกเกิดจนเติบโตในครอบครัว โดยครอบครัวจะให้ตำแหน่ง ชื่อ-สกุล ซึ่งเป็นเครื่องหมายบอกสถานภาพและบทบาทในสังคมที่เรามีส่วนร่วมด้วย ตลอดจนกำหนดคตินิยมและหน้าที่ ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าสถาบันครอบครัวเป็นจุดที่ช่วยยึดโยงชีวิตคนให้มีเสถียรภาพให้มีคุณภาพมากที่สุด ภายใต้ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ และความเอื้ออาทร ด้วยการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว

จากคำอธิบายทั้งหมดในตอนต้น สามารถสรุปได้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจ มีการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งมีการพึ่งพิงกันทางสังคมและเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือทางสายโลหิต มีความสัมพันธ์กันตามบทบาทหน้าที่ เช่น เป็นพ่อ แม่ สามี ภรรยา ฯลฯ มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของครอบครัวที่เหมือนกัน และมีการทำหน้าที่ของครอบครัว เพื่อให้การดำเนินชีวิตของครอบครัวเป็นไปด้วยดี

2.2 ลักษณะของครอบครัว

ครอบครัวในสังคมต่างๆ จะมีโครงสร้างและลักษณะแตกต่างกันไป การจำแนกประเภทของครอบครัวจึงต้องอาศัยขนาดองค์ประกอบ และลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นเกณฑ์ นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและสังคม ได้สำรวจแบบ (Type) ของครอบครัวมนุษย์ในสังคมต่างๆ จนเกือบทั่วทุกมุมโลกแล้วพบว่า ครอบครัวของมนุษย์พอจะแบ่งออกเป็นแบบใหญ่ๆ ได้ 4 แบบด้วยกัน คือ (สนธิ สมักรการ, 2539: 4-7)

2.2.1 ครอบครัวเนื้อแท้หรือครอบครัวพื้นฐาน (Nuclear or Elementary Family)

ตามปกติแล้ว ครอบครัวแบบนี้ประกอบด้วย พ่อ แม่และลูกๆ เท่านั้น แต่ในบางสังคมวัฒนธรรม อาจกำหนดให้ญาติบางคนอาศัยอยู่ด้วยก็ได้ การที่ญาติอยู่บ้างมิได้ทำให้ครอบครัวแบบเนื้อแท้ กลายเป็นครอบครัวแบบอื่นไป เพราะอำนาจของหัวหน้าครอบครัว (ซึ่งอาจจะเป็นพ่อหรือแม่ หรือเกิดจากการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างสามีภรรยาก็ได้ แล้วแต่วัฒนธรรมของแต่ละสังคม) ยังมืออยู่อย่างสมบูรณ์ ญาติที่มาอาศัยอยู่ก็อยู่ในฐานะผู้อาศัยเท่านั้น ซึ่งตามปกติแล้วก็ได้ถือว่าเป็นส่วนประกอบอันเป็นสาระสำคัญแห่งการคงอยู่ของครอบครัวแบบนี้แต่อย่างใด

2.2.2 ครอบครัวขยายหรือครอบครัวรวม (Extended Joint Family) ตามปกติแล้ว ครอบครัวแบบนี้ได้แก่ ครอบครัวแบบเนื้อแท้ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันเข้า กลายเป็นหน่วยครอบครัวใหม่ที่ใหญ่กว่าครอบครัวเดิมนั่นเอง

ความสำคัญของครอบครัวขยายหรือครอบครัวรวมคือ อำนาจในการวินิจฉัย หรือตัดสินปัญหาต่างๆ ของครอบครัว มักจะได้แก่ ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตามปกติแล้วครอบครัวขยายหรือครอบครัวรวมนี้ จะมีอายุยืนยาวมาก เพราะลักษณะของครอบครัวแบบนี้ จะมีการเพิ่มสมาชิกได้เรื่อยๆ ตราบใดที่พวกเขากลุกลานยังมืออยู่และแต่งงานไปเรื่อยๆ เพราะตามธรรมเนียมของสังคมที่มีครอบครัวแบบนี้ ลูกหลานที่แต่งงานไปแล้วจะไม่ยอมแยกออกไปตั้งครอบครัวของตนต่างหาก แต่จะนำสามีหรือภรรยาของตนแล้วแต่กรณี มาอยู่กับครอบครัวดั้งเดิมของตน

2.2.3 ครอบครัวซ้อน (Composite or Compound Family) ครอบครัวแบบนี้มีขึ้นในสังคมที่อนุญาตให้ชายหรือหญิงมีภรรยาหรือสามีมากกว่าหนึ่งคนในขณะเดียวกันได้ ครอบครัวซ้อนต่างกับครอบครัวขยายหรือครอบครัวรวมในแง่ที่ว่า ไม่ได้ประกอบด้วยครอบครัวแบบเนื้อแท้ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกันเข้า ดังเราจะเห็นได้ว่าในครอบครัวซ้อน ถ้าไม่ใช่กรณีที่สามีคนเดียว ภรรยาหลายคน ก็เป็นกรณีที่เมื่อสามี (หรือภรรยาแล้วแต่กรณี) ผู้ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวตายลง ครอบครัวซ้อนก็มักจะสลายตัว คือคู่ครองที่เหลือกับลูกๆ ของตนจะแยกย้ายกันไปอยู่ตามลำพังมากกว่าที่จะอยู่ร่วมกันต่อไป

2.2.4 ครอบครัวสาระ (Essential Family) ครอบครัวแบบนี้พบว่ามีปรากฏอยู่ในหมู่คนผิวดำที่อาศัยในบริติชกัวนา (British Guiana) เป็นครอบครัวที่ขาดภาพของพ่อ ในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีอำนาจ และในฐานะที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการเลี้ยงดูครอบครัว ครอบครัวแบบนี้จึงมีแม่เป็นแกนกลางหรือเป็นหลักของครอบครัว (Matricentric)

ในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเนื้อแท้ที่มีสมาชิกเพียงพ่อแม่ลูกเท่านั้น และมีเพียง 2 ครอบครัวเท่านั้นที่เป็นครอบครัวขยายที่มีครอบครัวแบบเนื้อแท้ตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไปมารวมกัน โดยอำนาจในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ของครอบครัว ได้แก่ญาติผู้ใหญ่ที่อาวุโส

2.3 หน้าที่ของครอบครัว

ครอบครัวมีบทบาท หน้าที่ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สมาชิกในครอบครัว ให้สามารถอยู่ในสังคมได้ด้วยดี บทบาทและหน้าที่ต่างๆ ของครอบครัวนั้นล้วนมีอิทธิพลต่อสังคมทั้งสิ้น เนื่องจากการกระทำหน้าที่ของสถาบันสังคมแต่ละสถาบันย่อมส่งผลกระทบต่อหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในระบบสังคมโดยรวม (พิมพ์ใจ ไมตรีเปรม, 2543: 10)

อัจฉรา นวจินดา และกาญจนา ลุศนันท์ (2543: 231) กล่าวว่า ครอบครัวมีหน้าที่หลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว โดยการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในครอบครัวมีวิถีชีวิตที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานะแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและกลไกของสังคม โดยผ่านกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจของสมาชิกในครอบครัว สิ่งดังกล่าวนี้จะสร้างความสุขกาย สุขภาพจิตที่ดีให้สมาชิกในครอบครัว เป็นสิ่งที่พึงประสงค์และนำมาซึ่งความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตของบุคคล สอดคล้องกับ ปพนัน ฐิติวัฒนา (2542: 75) ซึ่งกล่าวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีหน้าที่ถ่ายทอดให้การเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมแก่สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งกล่อมเกลากฎ矩ธรรมเนียมให้ปฏิบัติตามบทบาทและความคาดหวังของสังคม

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ (2543: 9) กล่าวว่าหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของครอบครัวคือการให้การศึกษอบรมแก่สมาชิก รองลงมาคือการให้ความรักความอบอุ่น การให้ความช่วยเหลือด้านทรัพย์สินและเงินทอง และการให้ความมั่นคงปลอดภัยแก่สมาชิก

สุวัฒนา วิบูลย์เศรษฐ์ (2544: 4-26) กล่าวว่า ครอบครัวมีหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของสมาชิก โดยการให้ความรักความอบอุ่น การเอาใจใส่แก่สมาชิกเพื่อให้สมาชิกมีความสุขจิตดี มีบุคลิกภาพที่มั่นคง ถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สมาชิกเติบโตและพัฒนาต่อไปอย่างมั่นคงทางอารมณ์ เมื่อสมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว รู้สึกว่าได้รับความรักความอบอุ่นและไม่ถูกทอดทิ้ง รวมทั้งรู้สึกว่าจะมีคนช่วยเหลือตน เมื่อตนอยู่ในภาวะ

ลำบาก ครอบครัวมีการตอบสนองทางอารมณ์ที่เหมาะสม และพัฒนาการทางวุฒิภาวะอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับพวงพกา ชื่นแสงเนตร (2538:33) ที่กล่าวถึงหน้าที่ครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันสำคัญที่ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะสมาชิกที่อยู่ในภาวะที่ต้องพึ่งพา ซึ่ง Pratt 1976 (อ้างถึงใน รุจา ภูไพบูลย์ 2541: 35) กล่าวถึงทฤษฎีโครงสร้างและการทำหน้าที่ว่า ในระบบครอบครัว สมาชิกครอบครัวควรมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และพึงพอใจซึ่งกันและกัน ครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นผู้สนองความต้องการของสมาชิกในครอบครัว

สุพัตรา สุภาพ (2536: 34) ได้รวบรวมหน้าที่ของครอบครัวได้ดังนี้

- 1) สร้างสมาชิกใหม่ (Reproduction) เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะสังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมากถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่สังคมนั้นๆ ก็จะต้องสูญหายไป
- 2) บำบัดความต้องการทางเพศ (Sexual gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปของการสมรส เป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบเพราะการสมรส คือวิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ให้อยู่ในขอบเขต
- 3) เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตขึ้นในสังคม (Maintenance of immature children or raising the young) เราจะได้เห็นว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ดีกว่าสถาบันนี้ เพราะความรักและความอบอุ่น เด็กจะหาที่อื่นเหมือนครอบครัวนั้นยาก พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความรักลูกย่อมจะประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดี แม้จะยากก็มีเงินก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่
- 4) ให้การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อม ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้ทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือพูดว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างดี การอบรมนี้มีอยู่ตลอดเวลาจึงนับว่าเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย
- 5) กำหนดสถานภาพ (Social placement) เราได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะถ้าเป็นผู้หญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนเป็นชื่อสกุลสามี สถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้นี้ ทำให้เรารู้ว่าเป็นใคร อยู่กับกลุ่มไหน

นอกจากนี้ สถานภาพก็เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด และสถานภาพดังกล่าว อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ดังนั้น สถานภาพเกิดก็มีส่วนช่วยสร้างความเจริญหรือความล้าหลังแก่บุคคลไม่มากนัก

6) ให้ความรักความอบอุ่น (Affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและความอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่า จะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ นอกจากนั้น ถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวัง ไม่ว่าในด้านการงาน หรือด้านอื่นๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจเพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ สรุปแล้วครอบครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรัก ความคุ้มครอง และความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าหน้าที่ของครอบครัวมีผลต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว หากทุกคนได้ทำอย่างเต็มที่แล้วก็จะช่วยทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความสุข ได้รับความรักความอบอุ่น และไม่ต้องออกไปหาความสุขจากนอกบ้าน ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะใช้แนวคิดเรื่องการทำหน้าที่ของครอบครัวนี้ เป็นกรอบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างว่า การที่เด็กหนีออกจากบ้านนั้น เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือไม่ อย่างไร

2.4 สัมพันธภาพในครอบครัว

มีนักวิชาการให้ความหมายของสัมพันธภาพในครอบครัวไว้ดังนี้

โสภณพรณ เวียงเพิ่ม (2541: 37) ให้ความหมายไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัว คือ ลักษณะพฤติกรรมในครอบครัวประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวมีความรักความห่วงใย มีการดูแลเอาใจใส่กับการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันของสมาชิกในครอบครัว

ทศดาว ลิ้มพะสุต (2543: 13) กล่าวว่า สัมพันธภาพ หมายถึง แบบแผนของการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีกระบวนการค่อยๆ เกิดระหว่างบุคคลทีละเล็กทีละน้อยอย่างต่อเนื่อง มีการสนทนาติดต่อใกล้ชิด มีความรักความผูกพันคุ้นเคยความรู้สึกนี้จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่ สัมพันธภาพนี้อาจเป็นไปได้ในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ ส่วนสัมพันธภาพที่ดีนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ปรองดองรักใคร่กลมเกลียวกันในครอบครัว ซึ่งจะทำให้เกิดความผูกพัน การยอมรับความคิดเห็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ชัชณะ รุ่งปัจฉิม (2544: 2-13) กล่าวถึง สัมพันธภาพในครอบครัวว่า สัมพันธภาพในครอบครัว ถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในโครงสร้างครอบครัวอีกส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของสมาชิกภายในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ว่านี้ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวแต่ละครอบครัวจะประกอบไปด้วยสมาชิกที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งทุกคนล้วนมีบทบาทหน้าที่ ที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว เช่น สามีย่อมมีบทบาทหน้าที่ดีต่อภรรยา ภรรยาก็ย่อมมีบทบาทหน้าที่ดีต่อสามี บิดามารดา มีบทบาทหน้าที่ต้องกระทำต่อบุตร ในทำนองเดียวกันบุตรก็ย่อมมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องประพฤติดีต่อบิดามารดาเช่นกัน

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว (2546) ได้ให้ความหมายสัมพันธภาพในครอบครัว ว่าหมายถึง การเกี่ยวข้องปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มความผูกพัน เคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งประเมินได้จากพฤติกรรม การสื่อความหมาย การมีส่วนร่วม รับประทานอาหาร การตัดสินใจและทำกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข

จากความหมายของ “สัมพันธภาพในครอบครัว” ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ลักษณะพฤติกรรมที่สมาชิกในครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกัน แสดงออกในด้านความรัก ความเอื้ออาทร การเอาใจใส่ดูแล และความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ทำกิจกรรมร่วมกันทั้งภายในครัวเรือนและภายนอกครัวเรือน การมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ตัดสินใจในเรื่องสำคัญของครอบครัว อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และแก้ปัญหาขัดแย้งด้วยเหตุผล

2.5 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว

การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวนั้น มีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย การที่จะรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มีความมั่นคงและอยู่อย่างมีความสุขได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะสถานะทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่ต้องศึกษาเล่าเรียน และการศึกษาเล่าเรียนมีความจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าหนังสือ ค่าวัสดุอุปกรณ์การเรียน ค่ากิจกรรมในโรงเรียน ฯลฯ

ปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ประกอบด้วย (สุธิดา โชคพระสมบัติ 2551: 17-20)

2.5.1 อาชีพบิดามารดา

ในปัจจุบันบิดามารดาส่วนใหญ่จะต้องทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้ช่วยเหลือครอบครัว การทำงานนอกบ้านมีผลกระทบต่อเด็กทั้งด้านลบและด้านบวก หลายประการ เช่น สุขภาพร่างกาย ความเชื่อ การเล่าเรียน รายได้ งานบ้าน การดูโทรทัศน์ และการเล่นอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

การศึกษาพฤติกรรมการทำงานนอกบ้านของบิดามารดาวัยรุ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า ตำแหน่ง/สถานะอาชีพของมารดามีความสำคัญอย่างมากต่อการเรียนของบุตร และมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าอาชีพและตำแหน่งของบิดา บิดามารดาที่มีการศึกษาดี มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงจะส่งผลให้บุตรมีผลการเรียนดีด้วย โดยเฉพาะเด็กที่เรียนระดับมัธยมศึกษา นอกจากตำแหน่งหน้าที่การงานแล้ว สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สูงของบิดามารดา ยังส่งผลต่อการประสบความสำเร็จของบุตร ทั้งนี้เพราะบิดามารดาที่มีรายได้มาก จะช่วยให้บุตรได้เรียนในโรงเรียนดีๆ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เช่น มีระบบการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ มีเพื่อนร่วมเรียนที่มีความขยันใฝ่รู้ รวมทั้งบิดามารดาได้ถ่ายทอดพฤติกรรมการทำงาน วิธีชีวิตให้แก่บุตร และบิดา

มารดามีความคาดหวังในความสำเร็จทางการศึกษาของบุตรสูง จึงพยายามผลักดันให้บุตรทำกิจกรรมในยามว่างให้เกิดประโยชน์เพื่อบรรลุตามที่หวังไว้

การศึกษาพฤติกรรมของเด็กที่กำลังศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาในประเทศเนเธอร์แลนด์ของ Dronkers และ Doornik พบว่า มารดาที่ทำงานเกินกว่า 40 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ มีผลทำให้บุตรมีแนวโน้มชอบใช้ความรุนแรง และก่ออาชญากรรมสูง มีสุขภาพอนามัยไม่ดีเท่าที่ควร นอกจากนี้เด็กจะมีผลสำเร็จทางการศึกษาค่อนข้างต่ำ ชอบหนีโรงเรียน และมีแนวโน้มคิดฆ่าตัวตาย และมีการเปิดรับสื่อมากขึ้น แต่หากมารดาไม่ได้ประกอบอาชีพ เด็กจะมีความเป็นอยู่ไม่ดี ดิฉาดร เสพติด ชอบใช้ความรุนแรง คิดฆ่าตัวตาย และมีการเปิดรับสื่อมากกว่าเด็กที่มารดาประกอบอาชีพ

อาชีพของบิดามารดา มีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว เนื่องจากจะทำให้มีเวลาใกล้ชิด ดูแลเอาใจใส่ และสนับสนุนบุตรให้ได้รับการศึกษาที่ดี และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ แต่การให้ความสนใจทำงานมากเกินไปหรือไม่ทำงาน จะส่งผลกระทบต่อพัฒนาพฤติกรรมด้านต่างๆ ของวัยรุ่น

2.5.2 รายได้ของครอบครัว ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวในระดับสูง ดังทฤษฎี opportunity theory ได้ศึกษาเด็กจากครอบครัวที่มีรายได้สูง และอาศัยอยู่ในเมืองใหญ่จะมีโอกาสเรียนต่อมากกว่า เพราะมีสถาบันการศึกษามากกว่า ขณะเดียวกันครอบครัวที่มีรายได้สูงจะมีฐานะพอที่จะใช้จ่ายสำหรับการศึกษาและความเป็นอยู่ที่ดีของวัยรุ่น เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวของวัยรุ่น และพบว่า วัยรุ่นที่มีโอกาสเรียนต่อในระดับสูง ไม่เพียงครอบครัวจะมีรายได้สูงเท่านั้น แต่ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะต้องมีการศึกษาสูง เนื่องจากผู้ปกครองที่มีรายได้สูง และมีความสัมพันธ์กับบุตรอย่างใกล้ชิด คอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำเรื่องการเรียนรู้ จะมีโอกาสส่งบุตรของตนเองเข้าเรียน โรงเรียนกวดวิชาหรือทำกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้บุตรของตนประสบความสำเร็จมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อย

รายได้ของครอบครัว เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนหรือส่งเสริมการทำกิจกรรมยามว่างของวัยรุ่น และการใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวเพื่อดูแลให้วัยรุ่นทำกิจกรรมยามที่เกิดประโยชน์

2.5.3 สถานภาพสมรสของบิดามารดา เป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อเด็กโดยตรง วัยรุ่นที่มีบิดามารดาสมรสกันจะทำให้ความเป็นอยู่ในครอบครัวดีกว่าครอบครัวที่มีบิดามารดาต่างคนต่างอยู่ หรืออยู่ด้วยกันไม่แต่งงานกัน หรือหย่าร้าง หรือมีพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยง เพราะวัยรุ่นที่กำลังเจริญเติบโตต้องการการดูแล เรื่องสุขภาพอนามัย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ การเข้าเรียนโรงเรียนดีๆ มีชื่อเสียง ความปลอดภัยกับเพื่อนบ้านใกล้เคียง ความสุข ความรัก ความอบอุ่นใน

ครอบครัว และสิ่งที่ก่อประโยชน์ต่อวัยรุ่นเพื่อการปรับตัวเป็นผู้ใหญ่ และการพัฒนาที่ดีทั้งร่างกาย และจิตใจ

การศึกษาสภาพครอบครัวที่บิดาหรือมารดาเป็นผู้ปกครองเพียงคนเดียว พบว่ามีผลกระทบให้วัยรุ่นต้องออกจากโรงเรียนมากถึง 2 เท่าของครอบครัวที่บิดามารดาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และวัยรุ่นที่อยู่ในครอบครัวที่มีทั้งบิดามารดา จะขาดเรียนเพียง 2-3 วันต่อภาคเรียน นอกจากนี้วัยรุ่นจะมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและจบการศึกษามากกว่าวัยรุ่นที่มีบิดามารดาเพียงคนเดียวถึงร้อยละ 20 ส่วนครอบครัวที่บิดามารดาหย่าร้างกัน พบว่า ร้อยละ 70 วัยรุ่นจะถูกไล่ออกหรือถูกคัดชื่อออกจากโรงเรียน ส่วนวัยรุ่นที่มีมารดาเพียงคนเดียวและไม่ได้สมรสนั้น ลูกจะถูกไล่ออกหรือถูกคัดชื่อออกจากโรงเรียนมาถึงร้อยละ 20

ครอบครัวที่มีความแตกร้าง จัดแย้งกับระหว่างพ่อแม่ จะส่งผลมาถึงลูกด้วย ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน ได้แก่ ครอบครัวที่หย่าร้างกัน ครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกัน ครอบครัวที่มีพ่อคนเดียวหรือแม่คนเดียว (จิตรา วสุวานิช, 2530)

สิ่งสำคัญที่สุดคือ ต้องให้ความมั่นใจกับเด็กว่า การที่พ่อแม่แยกกัน ไม่ได้มีสาเหตุจากลูก ในเด็กที่ยังอายุไม่มากบางครั้งเด็กจะเข้าใจว่าตัวเองเป็นสาเหตุที่ทำให้พ่อแม่แยกทางกัน เช่น ทำตัวไม่ดี ได้คะแนนน้อย หรือเพราะตัวเองคือเมื่อครั้งก่อน ดังนั้นต้องย้ำในประเด็นนี้ว่า เด็กไม่ได้ทำอะไรผิด และไม่มีส่วนในการหย่าร้างของพ่อแม่ และทำให้เด็กได้รู้ว่า ถึงแม้พ่อแม่จะไม่ได้อยู่ด้วยกัน แต่ไม่ได้แปลว่าพ่อหรือแม่ไม่รัก

การบอกเด็กนั้น ทั้งพ่อและแม่ควรร่วมกันพูดคุยเรื่องหย่าร้างกับลูก จะทำให้เด็กปรับตัวได้ดีกว่าในระยะยาว เป้าหมายคือให้ข้อมูลที่เด็กควรต้องรู้ ให้ความมั่นใจเกี่ยวกับอนาคต และเปิดโอกาสให้เด็กได้ถามในสิ่งที่ยากจะรู้ เด็กอาจจะอยากรู้ว่าเพราะอะไรพ่อแม่ถึงหย่ากัน พ่อแม่ควรตอบโดยกว้างๆ ไม่จำเป็นต้องลงรายละเอียดมากจนกลายเป็นการด่าว่าอีกฝ่ายหนึ่ง อธิบายว่าการหย่าร้างนั้นเป็นการตัดสินใจร่วมกันอย่างมีเหตุผล เป็นทางออกที่ดีที่สุด แต่ความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อและแม่นั้นจะยังคงดำเนินต่อไป พ่อและแม่ก็ยังคงเป็นพ่อและแม่ของลูกอย่างเดิม (น.พ.ธรรมนาถ เจริญบุญ, 2554)

ปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบอย่างมาก เพราะว่ามีผลผูกพันระหว่างชีวิตครอบครัว และสังคมที่อยู่อาศัย เนื่องจากต้องมีการติดต่อสื่อสาร และความเชื่อในสังคมที่คล้ายคลึงกัน แบ่งเป็น (1) การอบรมเลี้ยงดู ความรักความอบอุ่นในครอบครัว (2) ความเอาใจใส่เอาอาหาร (3) การสื่อสารในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและเด็กจะส่งผลให้มีการควบคุมพฤติกรรมเด็กที่เป็นระบบ

ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมพัฒนาการของวัยรุ่น การอยู่ร่วมกันในครอบครัว พ่อ แม่และลูกต่างมีบทบาทและหน้าที่ต่อตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะหน้าที่ของพ่อ แม่จะต้องคอยเลี้ยงดูและอบรมลูก ปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม และจริยธรรม เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ ซึ่งจะทำให้วัยรุ่นดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณภาพ

สภาวะแวดล้อม เป็นลักษณะความเป็นอยู่ที่มีสภาพแวดล้อมอันส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตประจำวันของวัยรุ่น ลักษณะชุมชนจะส่งผลต่อการดำรงชีวิต และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หากวัยรุ่นอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี โอกาสที่จะพบกับปัญหาสังคมใน รูปแบบต่างๆ จะเกิดเพิ่มขึ้น และนำไปสู่พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ รวมถึงการใช้เวลาว่างที่เกิด พฤติกรรมเลียนแบบในทางที่ผิด

การศึกษาเพิ่มเติม พบว่าปัจจัยที่สำคัญอีกประการคือ การคบเพื่อน เนื่องจากการคบเพื่อนถือเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก เพราะวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการการยอมรับจากเพื่อน จึงมีการเลียนแบบและทำตามค่านิยมของเพื่อน เพื่อนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของวัยรุ่น รวมถึงการทำกิจกรรมยามว่างร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ หรือการนำเทคโนโลยี การสื่อสารสมัยใหม่มาถ่ายทอด เรียนรู้ร่วมกัน จนกระทั่งเกิดการเลียนแบบพฤติกรรมเพื่อให้เกิด การยอมรับจากสังคม

2.6 แนวความคิดเรื่องครอบครัวเข้มแข็ง

วิกฤติการณ์ต่างๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ครอบครัวเป็นเหตุและผลที่นำไปสู่ปัญหาของครอบครัวและกระทบกลับสู่สังคมขยายผลถึงปัญหาระดับชาติ จึงเป็นผลสะท้อนให้สถาบันครอบครัวจำเป็นต้องมีพลังเข้มแข็งเพื่อที่จะป้องกันแก้ไขตลอดจนฝ่าฟันอุปสรรคที่มากระทบต่อครอบครัวและความเป็นเอกภาพของครอบครัวให้ได้ พลังความเข้มแข็งของครอบครัวดังกล่าวนี้จะเป็นเสมือนเกราะป้องกันสมาชิกของครอบครัวให้พ้นจากอันตรายและภัยต่างๆ รวมทั้งเป็นการเตรียมคุณภาพที่ดีให้กับประชากรของสังคมอีกด้วย

Vela (1996) กล่าวว่า ลักษณะของครอบครัวเข้มแข็งต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1) สมาชิกมีความเชื่อความศรัทธาในศาสนาหรือในจิตวิญญาณ (Religious or Spiritual) สมาชิกในครอบครัวที่เข้มแข็งต้องมีความเชื่อความศรัทธาและเคร่งครัดในศาสนาที่สมาชิกของครอบครัวให้ความเคารพนับถือ มีผลงานวิจัยหลายชิ้นที่สนับสนุนเรื่องนี้เช่นงานวิจัยของ Dr. Beaver (1977) อ้างถึงใน Vela (1996) กล่าวว่าเคร่งครัดที่ปฏิบัติตามหลักศาสนาเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของพลังที่เข้มแข็งให้เกิดขึ้นในทุกครอบครัวได้

2) สมาชิกมีพันธะผูกพันมั่นคงในจิตใจ (Commitment) สมาชิกของครอบครัวเข้มแข็งต้องมีความมั่นคงทางจิตใจ สมาชิกทุกคนต้องตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของครอบครัว จริใจ ซื่อสัตย์ ให้เกียรติ และให้ความเคารพนับถือในการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกของครอบครัวต้องตระหนักถึงการรู้จักยอมอุทิศตน รู้สึกเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข และสวัสดิภาพของครอบครัว

3) สมาชิกมีแบบแผนการสื่อสารระหว่างกันที่ดี และมีประสิทธิภาพ (Effective Communication Pattern) แบบแผนการสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพ หมายถึง แบบแผนของการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่เป็นสมาชิกในครอบครัว ซึ่งขึ้นอยู่กับ การเปิดเผยจริงใจต่อกัน การใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำ น้ำเสียง การมองโลกในแง่ดี ความถี่ในการพูดคุย เป็นต้น สมาชิกในครอบครัวควรมีการพูดคุยเป็นประจำหรือใช้วิธีการ สื่อสารที่ดี ชัดเจน มีความจริงใจและใช้เมตตาธรรมต่อกัน

4) สมาชิกมีการสนับสนุน หรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน (Encouragement of Individuals) สมาชิกของครอบครัวเข้มแข็งจะสนับสนุนหรือส่งเสริมซึ่งกันและกันในเรื่องความประพฤติ ความสนใจ ความใฝ่รู้ และศักยภาพของสมาชิกเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองในแนวทางที่เหมาะสม เจริญก้าวหน้าต่อไป

5) สมาชิกมีความรักเอื้ออาทรและซาบซึ้งน้ำใจที่มีให้แก่กันและกัน (Appreciation) ครอบครัวเข้มแข็งต้องประกอบด้วยความรัก ความเข้าใจ ความเอื้ออาทร มีน้ำใจไมตรีให้แก่กันและกัน มีทั้งการให้และการรับสออดประสานมิตรจิตมิตรใจ ซาบซึ้งในความรู้สึกเหล่านี้ และรู้จักแบ่งปันเวลาให้เหมาะสมเพื่อให้ครอบครัวได้มีกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน นำมาซึ่งความอบอุ่น กระชับไมตรีภายในจิตใจระหว่างสมาชิกของครอบครัว

6) สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมที่ดีต่อกันและกันและต่อสังคมภายนอก (Social Connectedness) สมาชิกของครอบครัวเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมครอบครัว และในเวลาเดียวกันก็เป็นหน่วยหนึ่งของกลุ่มสังคมอื่นด้วย เช่น สังคมของเพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เป็นต้น การรู้จักวางตน สร้างความสัมพันธ์ที่ดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือผู้มิตรไมตรี มีเมตตากรุณาอย่างเหมาะสม ต่อหน่วยสังคมอื่นๆ ที่ไปเกี่ยวข้องย่อมได้รับผลตอบแทนที่ดีในยามที่ครอบครัวประสบปัญหา

7) สมาชิกมีความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของตน (Clear role definition) สมาชิกของครอบครัวย่อมมีฐานะ บทบาท อำนาจหน้าที่ต่างๆ กัน คนๆ เดียวอาจต้องรับหน้าที่หลายบทบาทในเวลาเดียวกัน เช่น บทบาทที่เป็นสามี บิดา เพื่อนบ้าน ครู หมอ เพื่อนร่วมงาน เจ้านาย ลูกน้อง คนขายสินค้าหรือบริการ ฯลฯ ทำให้อาจเกิดความสับสนในการรักษาบทบาทอย่างถูกต้อง และในทางที่เหมาะสม ครอบครัวที่เข้มแข็งจึงต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือสมาชิกต้องประพฤติให้ถูกต้องต่อบทบาทที่เกิดขึ้นกับบุคคลและในเวลาที่ต้องด้วย

8) *สมาชิกู้วิธีการจัดการกับความเครียด (The ability to absorb stress)* ความเครียดเป็นเรื่องปกติที่มนุษย์หนีไม่พ้น แต่สมาชิกของครอบครัวต้องรู้จักวิธีการผ่อนคลายความเครียดและลดระดับความเครียดที่มีโดยไม่ก่อปัญหาให้แก่สมาชิกคนอื่นๆ การรู้จักยืดหยุ่น ผ่อนปรนเข้าหากัน มองโลกในแง่ดี รู้จักถอย หรือแม้แต่ผลวิธีทำให้ปัญหาในชีวิตประจำวัน บรรเทาหรือหมดไปเป็นส่วนสำคัญให้เกิดความอบอุ่นมั่นคงและเป็นพลังที่เข้มแข็งของครอบครัว

Goddard (1999) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องคุณสมบัติที่ครอบครัวเข้มแข็งควรมีไว้ว่า

1) *สมาชิกของครอบครัวควรดูแลเอาใจใส่กันและกัน และรู้จักชื่นชมยินดีต่อกันและกัน (Caring and Appreciation)* ครอบครัวเข้มแข็งควรประกอบด้วยบรรยากาศของความรัก ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในหมู่สมาชิกภายในครอบครัว มีการให้อภัยเมื่อสมาชิกคนใดได้ทำผิดพลาดไป การรู้จักขอโทษสำนึกความผิด การแบ่งปัน การช่วยเหลือ มีเจตคติ และทัศนคติต่อกันและกันในแง่บวก และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือการให้เวลาอย่างมีคุณภาพต่อสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ เช่น การรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน การมีกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน การพูดคุยกันด้วยการสื่อสารที่ดี สมาชิกวัยเด็กต้องการเวลาจากบิดามารดาหรือสมาชิกผู้สูงวัย ต้องการให้บิดามารดาแสดงออกถึงความรักและการเอาใจใส่ และต้องการให้บิดามารดาปฏิบัติต่อเขาด้วยความรักและเมตตากรุณา และบิดามารดาและสมาชิกผู้สูงวัยต้องการความสนใจ การเอาใจใส่ดูแลจากสมาชิกในวัยเยาว์เช่นกัน

2) *สมาชิกของครอบครัวควรจะมีสัจจะที่ดีเป็นเครื่องผูกพันต่อกัน (Commitment)* ครอบครัวเข้มแข็งย่อมรักษาสัจจะคือความจริงใจไม่โกหกหลอกลวง มีความซื่อสัตย์มั่นคงซึ่งเป็นการสร้างความไว้วางใจระหว่างสมาชิกของครอบครัว ซึ่งความไว้วางใจย่อมมีเหตุผลและผลกระทบต่อความรู้สึกที่จริงใจ ความหวัง จินตนาการ ความรัก ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต เมื่อความไว้วางใจถูกทำลายย่อมเกิดความทุกข์ความซึมเศร้า และความปรารถนาหรือความต้องการด้านอื่นๆ ในทางลบ และรักษาสัจจะของครอบครัวไว้ เช่น สัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การเรียนรู้ที่จะรักษานบนธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา หรือแม้แต่ข้อปฏิบัติที่ดีและปฏิบัติกันเป็นประจำในครอบครัว การศึกษาประวัติของตระกูล ประวัติศาสตร์ของชุมชนของตน นับเป็นหนทางหนึ่งที่สามารถจรรโลงความรักความอบอุ่นสร้างความใกล้ชิดให้สมาชิกของครอบครัวเกิดความผูกพัน ภาคภูมิใจและมีความรู้สึกปลอดภัยและมั่นคงทางจิตใจได้

3) *สมาชิกของครอบครัวควรมีการสื่อสารที่ดีต่อกัน (Communication)* ครอบครัวที่เข้มแข็งย่อมมีวิธีการสื่อสาร ถ่ายทอดความผูกพัน ความรู้สึกที่ดี ระหว่างสมาชิกในครอบครัวด้วยกันและกับสังคมภายนอก การรู้จักเอาใจใส่ การให้คำแนะนำ และยินดีเป็นที่ปรึกษาเมื่อสมาชิกเผชิญปัญหา การเป็นผู้ฟังที่ดี ไม่กล่าวยกลดคนข่มขู่ท่าน จากการศึกษาพบว่าเด็กๆ ที่มาจากครอบครัว

อบอุ่นและเข้มแข็งจะสามารถยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และมีวิจักษณ์ที่ถูกต้อง เหมาะสมได้เมื่อต้องเผชิญกับการตัดสินใจ และมีแนวทางสันติที่จะจัดการกับปัญหา

4) *สมาชิกของครอบครัวควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและแผ่ขยายสู่ชุมชน*

(*Community and Family Ties*) ครอบครัวเข้มแข็งจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในหมู่สมาชิก รวมถึงญาติพี่น้องของครอบครัวเดิมมีปฏิสัมพันธ์ต่อเพื่อนบ้าน สังคมหน่วยอื่นๆ และรู้จักแสดงความใกล้ชิดกับสังคมที่เกี่ยวข้องในแนวทางที่เหมาะสม สัมพันธภาพที่ดีดังกล่าวจะเห็นชัดเจนยามเมื่อครอบครัวต้องเผชิญกับปัญหาซึ่งอาจต้องขอรับความช่วยเหลือด้านต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวสามารถยืนหยัดต่อไปได้โดยไม่ล่มสลายโดยง่ายอันอาจส่งผลกระทบต่อสมาชิกวัยเด็กของครอบครัว

5) *สมาชิกของครอบครัวรู้จักแบ่งเวลาให้กันและกัน (Time Together)* การมี

กิจกรรมร่วมกันจะช่วยให้สมาชิกในครอบครัวเกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เป็นความผูกพันทางจิตใจให้เกิดพลังที่เข้มแข็งแม้ว่าบิดามารดาจะเป็นผู้นำครอบครัวที่สำคัญ แต่สมาชิกวัยเด็กก็ควรได้รับการยอมรับ ได้รับความเมตตาจากบิดามารดาในการอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดีมีเหตุผล จากการศึกษาพบว่าครอบครัวเข้มแข็งจะประกอบด้วยสมาชิกที่มีการพบปะพูดคุยเสริมสร้างนันทนาการหรือกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอซึ่งจะส่งต่อการเสริมสร้างเจตคติ ทักษะคิด การตัดสินใจอย่างถูกต้องของสมาชิกโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการให้โอกาสแก่สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นได้แสดงออกและมีข้อตกลงที่ดีร่วมกันอันจะเป็นแบบอย่างการมีประชาธิปไตยในครอบครัวต่อไป

6) *สมาชิกของครอบครัวรู้จักการโอนอ่อนผ่อนปรนและพร้อมที่จะรับความ*

เปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในชีวิต (Flexibility and Openness To Change) แม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ภายในครอบครัวไม่เหมือนกันอันเนื่องจากภูมิหลังของบิดามารดา บุคลิกภาพและความคิด เจตคติที่ได้รับอบรมมาจากครอบครัวเดิมต่างกัน แต่ทุกครอบครัวไม่อาจหลีกเลี่ยงภาวะที่จะต้องมีการตัดสินใจ ปัจจัยที่ช่วยในการตัดสินใจและเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจในเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนวัฏจักรชีวิตครอบครัวได้นั้น จะเป็นกฎเกณฑ์หรือข้อตกลงที่สมาชิกร่วมกันปฏิบัติ ดังนั้นกฎเกณฑ์ของครอบครัวที่ตั้งขึ้นไว้จึงต้องมีความเป็นระเบียบและความเข้มงวดและต้องสามารถให้ยืดหยุ่นได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นผลดีต่อครอบครัวจึงนับว่าเป็นภาวะที่ครอบครัวเข้มแข็งจำเป็นต้องมีทางเลือกในการตัดสินใจร่วมกันเพื่อให้รักษาความเป็นเอกภาพของครอบครัวไว้ได้ โดยเฉพาะยามเผชิญปัญหาหรือวิกฤติการณ์และความเครียด

จากแนวคิดดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า การที่จะทำให้ครอบครัวเข้มแข็งนั้น สมาชิกในครอบครัวต้องมีการสื่อสารที่ดีต่อกัน มีความรักความเอื้ออาทร ดูแลเอาใจใส่กัน สมาชิก

แบ่งเวลาให้กันและกัน รวมทั้งมีการสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน นอกจากนี้สมาชิกในครอบครัวต้องรู้จักบทบาทของตัวอย่างชัดเจน และรู้จักจัดการกับความเครียดที่เกิดขึ้นในครอบครัว

3. แนวคิดจิตวิทยาวัยรุ่น

การทำวิจัยเรื่องรูปแบบการสื่อสารภายในของเด็กที่หนีออกจากบ้านในครั้งนี้พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีอายุระหว่าง 11-18 ปี ซึ่งเข้าเกณฑ์วัยรุ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาเรื่องจิตวิทยาของวัยรุ่นว่ามีความคิดความต้องการ และพฤติกรรมของวัยรุ่นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้เข้าใจอย่างละเอียดมากยิ่งขึ้น

3.1 ความหมายของวัยรุ่น

ได้มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับ “วัยรุ่น” ไว้หลายท่านดังนี้

สุชา จันทรธรม (2536: 136) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่าวัยรุ่น มาจากคำว่า Adolescere ในภาษาละติน ซึ่งแปลว่า เจริญเติบโตสู่วุฒิภาวะ นั่นคือเป็นวัยย่างเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ขึ้นเอง โดยถือจากความพร้อมทางร่างกายหรือภาวะสูงสุดของร่างกายเป็นเครื่องตัดสิน และสุชา จันทรธรม (2542: 73) ให้คำจำกัดความวัยรุ่น หมายถึง วัยที่เข้าสู่วุฒิภาวะทางเพศอย่างสมบูรณ์และพร้อมที่จะเป็นบิดามารดาได้ โดยเด็กชายจะเข้าสู่ระยะวัยรุ่นช้ากว่าเด็กหญิงประมาณ 2 ปี

จตุพร ลิ้มมันจริง (2544: 5) ได้ให้ความหมายของคำว่า วัยรุ่น หมายถึง ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อจากเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

วินัดดา ปิยะศิลป์ (2540: 125) ให้ความหมายของวัยรุ่น ไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จากความเป็นเด็กหญิง เด็กชาย เข้าสู่การเจริญเติบโตทางร่างกายเต็มที่ทุกส่วน ซึ่งจะมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆ ตามมาด้วย เช่น ด้านอารมณ์ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความเจริญทางด้านสติปัญญา ค่านิยม ทักษะคิด ความนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง เป็นต้น ซึ่งเด็กแต่ละคนจะย่างเข้าสู่วัยรุ่นช้าเร็วไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับเพศ เชื้อชาติ พันธุกรรม สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ในครอบครัว ประเภทของอาหารและการออกกำลังกาย

วราภรณ์ ตรีกุลสฤษดิ์ (2544: 103) กล่าวว่า วัยรุ่น ในภาษาอังกฤษตรงกับคำว่า Adolescence ซึ่งหมายถึง เจริญสู่วุฒิภาวะ (Grow into Maturity) และวุฒิภาวะ (Maturation)

หมายถึง การเปลี่ยนแปลงซึ่งเนื่องมาจากความเจริญงอกงามทางด้านร่างกาย ซึ่งรวมถึงสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรมด้วย โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวเสริม

3.2 การแบ่งช่วงอายุวัยรุ่น

ช่วงระยะเวลาวัยรุ่นเป็นช่วงระยะเวลาคาบเกี่ยวระหว่างความเป็นเด็กต่อเนื้อความเป็นผู้ใหญ่ เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต ถ้าวัยรุ่นผู้ใดได้ดำเนินชีวิตในช่วงเวลานี้ผ่านพ้นด้วยความราบรื่น มีปัญหาไม่ซับซ้อนมากนัก เด็กวัยรุ่นนั้นย่อมเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ด้วยดี และจัดการกับชีวิตในวัยผู้ใหญ่ได้อย่างราบรื่น แต่ถ้าเป็นไปในทางตรงกันข้าม วัยนี้จะเป็นวัยที่ประสบความยุ่งยากมาก จนนักวิชาการในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเรียกว่าเป็น “วัยวิกฤติ” เช่น แอริคสัน แสดงทัศนะว่า วัยรุ่นเป็นระยะเวลาที่มนุษย์มีความสับสนทางจิตใจมากที่สุดยิ่งกว่าวัยอื่น โดยช่วงวัยรุ่นที่แท้จริง ประมาณอายุ 15-18 ปี เป็นช่วงเปลี่ยนวัยชีวิตทางสังคม อารมณ์ จิตใจ ก่านิยม อุดมคติ ฯลฯ เป็นวัยที่กำลังเปลี่ยนแปลงและทดลองบทบาท เพื่อที่จะเป็นผู้ใหญ่ในแง่ต่างๆ ความเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปในวัยนี้ ล้วนเป็นรากฐานของความสนใจความมุ่งหมายในชีวิต อาชีพ ลักษณะของเพื่อน ลักษณะของกลุ่มครอง ฯลฯ ในวัยผู้ใหญ่ต่อไป (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545)

การแบ่งช่วงอายุวัยรุ่นไม่ได้ถือเป็นหลักตายตัวเสมอไป นักจิตวิทยาแบ่งไว้เพื่อสะดวกแก่การศึกษาเท่านั้น ทำให้เกณฑ์การแบ่งอายุแตกต่างกัน เช่น

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1973: 2) แบ่งช่วงอายุของวัยรุ่นเป็น 2 ระยะ ได้แก่

วัยรุ่นตอนต้น	เด็กหญิง อายุระหว่าง 13-17 ปี
	เด็กชาย อายุระหว่าง 14-17 ปี
วัยรุ่นตอนปลาย	ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายอายุระหว่าง 17-18 ปี

จตุรพร ลีมนันท์ (2544: 6) แบ่งช่วงอายุของวัยรุ่นเป็น 3 ระยะ ได้แก่

วัยรุ่นตอนต้น	อายุระหว่าง 13-15 ปี
วัยรุ่นตอนกลาง	อายุระหว่าง 15-18 ปี
วัยรุ่นตอนปลาย	อายุระหว่าง 18-20 ปี

วราภรณ์ ตระกูลสฤณี (2544: 104) แบ่งอายุของวัยรุ่น 2 ระยะ ได้แก่

วัยรุ่นตอนต้น	อายุระหว่าง 13-16 ปี
วัยรุ่นตอนปลาย	อายุระหว่าง 17-21 ปี

จิตตินันท์ เดชะคุปต์ (2544: 25) แบ่งวัยรุ่นเป็น 3 ระยะ ได้แก่

วัยรุ่นตอนต้น	อายุระหว่าง 13-15 ปี
วัยรุ่นตอนกลาง	อายุระหว่าง 15-18 ปี
วัยรุ่นตอนปลาย	อายุระหว่าง 18-20 ปี

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า วัยรุ่น หมายถึง วัยที่มีการเจริญเติบโตเข้าสู่วุฒิภาวะ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ซึ่งการเข้าสู่ระยะวัยรุ่นจะช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบุคคล อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดทางพันธุกรรม และสิ่งแวดล้อม และในการวิจัยครั้งนี้กลุ่มตัวอย่างถือว่าอยู่ในช่วงวัยรุ่น เนื่องจากมีอายุระหว่าง 11-18 ปี

3.3 ความต้องการของวัยรุ่น

ความต้องการ คือความรู้สึกอยากได้ ซึ่งทำให้เกิดแรงผลักดัน แรงจูงใจ และก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ที่พยายามให้บรรลุถึงจุดหมายของความต้องการ เราสามารถแบ่งความต้องการของวัยรุ่น ได้ดังนี้ (สุรางค์ จันทร์ธอม 2527; วิมลนิจ สิงหะ 2531; วิทยา นาควัชร 2543; โสมรศมี จันทรประภา 2543 ; ศรีนัย คำริสุข 2525; ไพรัตน์ เดชะรินทร์ 2541; จรรยา สุวรรณทัต 2545)

3.3.1 ความต้องการอิสรภาพ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง ที่บิสามารถดูแลเอาใจใส่บุตร ซึ่งไม่สามารถดูแลตัวเองได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บิดามารดามีความใกล้ชิด และห่วงแหนบุตรของตน คอยพิทักษ์รักษา ไม่ยอมปล่อยให้ทำอะไรตามลำพัง ซึ่งตอนวัยเด็กก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่พอวัยรุ่น เขาจะพยายามแสวงหาความจริง และพยายามยืนหยัดอยู่ด้วยตนเอง ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ทำอะไรด้วยตนเอง มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตัวเอง ไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจบัญชาของผู้อื่น จะไม่ชอบให้ผู้ใหญ่เข้ามาก้าวร้าวในชีวิตของตน และมักคิดว่าผู้ใหญ่ไม่เข้าใจความต้องการของตน บิดามารดาและผู้ปกครอง ควรยอมให้วัยรุ่นรับผิดชอบตัวเองบ้างตามสมควร เช่น การให้เงินใช้เองตามงบประมาณที่จ่ายให้ การตัดสินใจด้วยตนเองในบางกรณีที่ไม่เกิดความเสียหาย ผู้ใหญ่ควรชี้แนะส่วนดีส่วนเสียให้เด็กตัดสินใจในทางที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้ก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ด้วยดี ไม่เป็นภาระของบิดามารดาในทำนอง “เลี้ยงไม่รู้จักโต” ต่อไป

3.3.2 ความต้องการเป็นที่ยอมรับในสังคม วัยรุ่นต้องการให้สังคมยอมรับนับถือว่าตนเป็นผู้ใหญ่แล้ว อยากให้สังคมชมเชย อยากมีชื่อเสียง อยากเด่นอยากดัง อยากรับผิดชอบในกิจกรรมบางอย่าง เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่ก็ทำสำเร็จได้ยาก เพราะขาดระบบในการทำงาน ขาดวิจารณญาณในตนเอง บิดามารดาจึงควรให้โอกาส และการสนับสนุนต่างๆ แก่เขา ในการแสดงออกอย่างเต็มที่ในทางสร้างสรรค์ ปฏิบัติต่อเขาด้วยความเข้าใจและมีเหตุผล โดยทำให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเอง และเกิดความไว้วางใจผู้ใหญ่ ที่เขาอาจใช้เป็นทั้งทางใจ และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อเขาได้ ที่สำคัญคือให้โอกาสเขาในการเป็นตัวของตัวเองอย่างเสรี และเรียนรู้ผลการกระทำของเขา ภายใต้อุปสรรคที่เหมาะสม

3.3.3 ความต้องการความรัก วัยรุ่นต้องการความรักจากบุคคลต่างๆ หลายฝ่าย เช่น จากบิดามารดา ญาติ พี่น้อง ครูอาจารย์ เพื่อนทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศ ต้องการความรู้สึกมั่นคงอบอุ่น และความปลอดภัย เพราะวัยรุ่นมีอารมณ์อ่อนไหวง่าย เปลี่ยนแปลงง่าย สับสนและลังเลง่าย เด็กวัยรุ่นจึงต้องการความรัก ความอบอุ่นใจ และความปลอดภัยค่อนข้างสูง การขาดการตอบสนองความต้องการด้านความรัก เป็นบ่อเกิดของปัญหาพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อตัวเด็กเอง ครอบครัวและสังคมได้ บิดามารดาจึงควรให้ความรัก ความอบอุ่นใจ และความปลอดภัยแก่วัยรุ่นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้วัยรุ่นมีบุคลิกภาพที่มั่นคง เกิดพลังใจที่จะทำกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ

3.3.4 ความต้องการทางเพศ เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่น เด็กวัยรุ่นมักจะพยายามคบเพื่อนต่างเพศ ซึ่งมักได้รับการกีดกันจากผู้ใหญ่ เนื่องจากทัศนคติของผู้ใหญ่หรือวัฒนธรรมดั้งเดิมยังไม่ยอมรับการแสดงออกด้านนี้ เมื่อถูกกีดกันจะแสดงออกทางอ้อม โดยการปิดบัง หรือหาความรู้อย่างไม่ถูกวิธี รวมถึงการอยากทดลองเกี่ยวกับเรื่องเพศด้วย มีความรักแบบรุนแรง ไม่ค่อยมีเหตุผล ดังนั้นครอบครัวจึงควรเปิดโอกาสให้เขาได้คบเพื่อนต่างเพศพอสมควร และอยู่ในสายตาที่ดูแลได้ ช่วยให้เด็กได้มีโอกาสศึกษาพฤติกรรมและจิตใจของเพื่อนๆ บิดามารดาต้องคอยควบคุมความประพฤติของบุตร ถ้าทำความผิดควรตักเตือนด้วยคำพูด และเหตุผล เพื่อให้เขาเข้าใจว่าเพราะบิดามารดาเป็นห่วงเขา

3.3.5 ความต้องการมีอนาคตและมีความสุข วัยรุ่นเป็นวัยที่เริ่มสนใจอาชีพต่างๆ อยากรับผิดชอบ อยากพึ่งตนเอง มีอุดมการณ์ในอนาคตรวมทั้งมีการวางแผนว่าสำเร็จการศึกษาแล้วจะประกอบอาชีพอะไร เนื่องจากต้องการความอิสระในการเงิน ไม่ต้องขอจากผู้ใหญ่อีก เด็กวัยนี้จึงมักแสดงความถนัดตามธรรมชาติ ผู้ใหญ่ควรสนใจในความถนัดของเด็กและช่วยเด็กในการเลือกอาชีพที่ถูกต้องได้

3.3.6 ความต้องการรวมกลุ่ม วัยรุ่นเป็นวัยที่เพื่อนมีความสำคัญมาก เป็นวัยที่อยากให้เพื่อนยอมรับ จึงทำตามเพื่อน แม้บางครั้งจะขัดกับความรู้สึกส่วนตัวก็ตาม ดังนั้น ถ้าใครมีความคิดค้านกับกลุ่มของตน เด็กวัยรุ่นจะถือเป็นเรื่องสำคัญ เกิดอารมณ์โกรธ และมีเจตคติเชิงลบต่อผู้นั้นได้ง่าย บิดามารดาและผู้ใหญ่จึงควรเข้าใจ และมีความอดทน เห็นใจต่ออารมณ์ขึ้นลงของเด็กวัยนี้

3.3.7 ความต้องการแบบอย่างที่ดี วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการแสวงหาแบบอย่าง เพื่อดำเนินรอยตามแนวทางที่ถูกที่ควร เพื่อดำเนินชีวิตอย่างผู้ใหญ่ ผู้เป็นต้นแบบอาจเป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศ วัยเดียวกันหรือต่างวัย ต่างสมัยหรือร่วมสมัย ตัวแบบที่เด็กเลือกเอาแบบอย่าง จึงมีทั้งบุคคลจริงๆ และบุคคลในความนึกคิด บิดามารดาควรปลูกฝังและถ่ายทอดค่านิยมที่ดี สอนให้รู้จักการมีความรับผิดชอบ รู้จักสิทธิ และหน้าที่ ปฏิบัติตามกฎหมาย และระเบียบวินัย โดยเป็น

แบบอย่างให้เด็ก แนะนำตัวอย่างที่ดีให้เด็กยอมรับ และเห็นการกระทำได้ ควรเปิดโอกาสให้เด็ก ออกงานสังคมบ้าง เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ และเคยชินกับการพบปะสมาคมกับคนแปลกหน้าได้ และสามารถนำแบบอย่างที่ดีมาปรับให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้

3.4 สุขภาพจิตของวัยรุ่น

ทุกช่วงวัยของชีวิต ควรได้รับการดูแลในเรื่องของสุขภาพจิต โดยเฉพาะช่วงวัยรุ่น เนื่องจากวัยรุ่นเป็นวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม เป็นวัยที่เกิด ปัญหาสุขภาพจิตมากที่สุด หากไม่ได้รับการเข้าใจ ดูแล เอาใจใส่ ให้คำแนะนำ และลักษณะอารมณ์ ที่เกิดขึ้นอาจสืบเนื่องไปจนถึงวัยผู้ใหญ่

กรมวิชาการ (2543, หน้า 36-37) กล่าวถึงสุขภาพจิตวัยรุ่นไว้ว่า อารมณ์เปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็ว ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้าย ไม่คงเส้นคงวา บางครั้งจะเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากทำอะไร บางคราวแม้แต่จะทนใครเขาพูดอะไรให้ฟัง ยังทนไม่ได้ ทำให้เกิดความหงุดหงิด สุขภาพจิตเสีย ความไม่ได้ดังใจอะไรเหล่านี้ล้วนทำให้สุขภาพจิตเสียทั้งนั้น เด็กวัยรุ่นมักจะคิดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด อย่างทะลุปรุโปร่งตามการคิดคำนึงเอาเองมากกว่าจะลองทำแล้วดูผล ระยะวัยรุ่นเป็นระยะที่สามารถจะเรียนรู้ได้เร็วเนื่องจากการเติบโตทางสมอง เป็นวัยที่สมรรถภาพแตกต่างจากคนทั่วไป เช่น สมรรถนะในการเรียนรู้แขนงสาขาวิชาต่างๆ สมรรถนะพิเศษในทางศิลปะ การกีฬา การศึกษา วิชาที่ตนรัก การได้จัดกิจกรรมที่ตนถนัด การมีงานอดิเรกที่พอใจทำ จะช่วยให้วัยรุ่นมีทางออก ไขความยุ่งยากใจ การเลือกวิชาเรียน เลือกงานให้ลูกกับความถนัดของคนเราจะเป็นการ ทะนุบำรุงสุขภาพจิตได้เป็นอย่างดี

3.5 ปัญหาพฤติกรรมของวัยรุ่น

พัฒนาการทางด้านร่างกายและจิตใจของวัยรุ่น รวมทั้งสภาพแวดล้อมใน ครอบครัว และสังคม อาจก่อให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมของวัยรุ่นได้ ซึ่งปัญหาพฤติกรรมที่พบบ่อยในวัยรุ่น มีดังนี้(ทัศนา บุญทอง 2542: 269-387; สุภา มาลากุล ณ อยุธยา 2545 :210-235; สุชา จันทร์เอม 2542: 160-163)

3.5.1 พฤติกรรมติดยาเสพติด เป็นปัญหาที่พบบ่อยในวัยรุ่น เกิดจากความอยากรู้อยากเห็น อยากทดลองของวัยรุ่น ทำให้เกิดผลเสียหลายตามมา คือ เมื่อลองบ่อยๆ เข้า ในที่สุดก็ติด เป็นนิสัย ต้องใช้อยู่เป็นประจำ บางคนเริ่มจากความคึกคะนอง อยากเป็นคนเก่ง แต่บางคนอาจเป็น เพราะการคบเพื่อน ชักชวนไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ซึ่งพวกนี้มีจำนวนไม่มาก ที่มีจำนวนมากมักติด เพราะตนเองมีปัญหา หรือความไม่สบายใจ วิตกกังวล หรือมีความกดดัน เพราะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยที่สาเหตุของปัญหาส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวของเด็กเอง ครอบครัวแตกแยก ทะเลาะเบาะแว้ง

ขาดการเอาใจใส่ดูแลเด็ก เด็กขาดความอบอุ่น ขาดการแนะนำชี้ทางที่เหมาะสม เด็กต้องหาที่พึ่ง
นอกบ้าน ในที่สุดต้องพึ่งยาเสพติด

3.5.2 พฤติกรรมก้าวร้าว ชอบก่อความวุ่นวาย ทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทะเลาะ
วิวาท หรือทำลายข้าวของส่วนรวม หรือแม้กระทั่งของตนเองให้เสียหาย สาเหตุของพฤติกรรม
ก้าวร้าว พบว่า ส่วนใหญ่มักเกิดจากครอบครัวที่บิดามารดาเข้มงวดกวดขันมากเกินไป เครื่องจักรเจ้า
ระเบียบ จนเด็กขาดความเป็นตัวของตัวเองที่บ้าน จึงแสดงอารมณ์กับคนอื่นนอกบ้าน หรือบางครั้งก็
พบว่า มาจากครอบครัวที่ตามใจจนเกินขอบเขตความพอดี เด็กเลยเอาแต่ใจตนเอง โดยไม่คิดถึง
ความรู้สึกของผู้อื่น นอกจากนี้ ยังพบว่า ความไม่สม่ำเสมอของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง ก็เป็น
สาเหตุอย่างหนึ่ง เช่น บางครั้งเข้มงวดกวดขันจนมากเกินไป แต่บางครั้งก็ปล่อยเสียจนเหลือ ทำให้
เด็กขาดความมั่นใจ ไม่ทราบว่าจะอะไรคือความพอดีในชีวิต เป็นต้น

พฤติกรรมความก้าวร้าวที่เด็กแสดงออกมา เมื่อตนเองขาดความสุขหรือไม่
ได้รับความพึงพอใจ ซึ่งมีการแสดงออกได้ 2 ลักษณะ คือ ทางวาจา เช่น พุดหยาบคาย คำว่า โวยวาย
และทางร่างกาย เช่น ทำลายของ เศษ ต่อย ทุบตีตนเองหรือผู้อื่น สถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อความ
ก้าวร้าว ได้แก่ ความคับข้องใจ ความกดดันจากการรุกราน จากตัวแบบความก้าวร้าวจากสื่อต่างๆ
รวมทั้งสุรา ยาเสพติด ก็มีส่วนในการเกิดความก้าวร้าวรุนแรงของบุคคลได้ สำหรับสาเหตุของความ
ก้าวร้าว คือ สิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวที่มีผลต่อการเกิดพฤติกรรมก้าวร้าว ได้แก่ จากครอบครัว
โดยเฉพาะพ่อแม่ หรือคนในครอบครัวไม่ให้ความรัก ความอบอุ่น ครอบครัวแตกแยก วิธีการอบรม
เลี้ยงดูที่เข้มงวด ข่มขู่ หรืออารมณ์ที่ไม่มั่นคงของพ่อแม่ หรือเกิดจากสัณฐานาติญาณ เป็นต้น
นอกจากนี้การเลี้ยงดูแบบให้รางวัล คือ ความสะดวกสบายแก่ลูกโดยมิได้ตั้งใจ จึงทำให้ลูกมี
ทัศนคติที่เป็นบวกต่อความก้าวร้าว ส่วนสิ่งที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงความก้าวร้าวก็คือ ความโกรธ
ความคับข้องใจ หรือรางวัลที่บุคคลได้รับจากภายนอกที่มากพอนั่นเอง (อริยา นุชอนงค์, 2541)

3.5.3 พฤติกรรมไม่เชื่อฟัง คือหรือไม่ยอมทำตามคำสั่ง ชอบโต้เถียง และฝ่าฝืน
กฎระเบียบต่างๆ พบว่า ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการที่เด็กได้รับการอบรมเรื่องระเบียบวินัยจากทาง
บ้านและทางโรงเรียนน้อยเกินไป พวกที่ได้รับการปล่อยปละละเลยจากทางบ้านมาก ขาดความรัก
และความเอาใจใส่จากครอบครัว หรือจากครอบครัวที่บิดามารดาทะเลาะกัน ขาดความรักใคร่
ปรองดอง เด็กต้องการมีความสำคัญในตนเอง บางครั้งพฤติกรรมต่อต้าน หรือไม่เชื่อฟังนั้น เป็น
เพียงการแสดงออกเพื่อต้องการเป็นจุดเด่นในหมู่เพื่อนฝูงเท่านั้น

3.5.4 พฤติกรรมหนีโรงเรียน การหนีโรงเรียนโดยไม่มีเหตุผลอันควร และไม่
ได้รับการยินยอมจากผู้ปกครอง จัดอยู่ในพวกเกรปประเภทหนึ่ง สาเหตุของการหนีเรียนมาจากทางบ้าน
เองหรือจากทางโรงเรียนก็ได้ จากทางบ้าน ได้แก่ เด็กที่มาจากครอบครัวที่มีการปกครองไม่ดี บิดา

มารดาตามใจมากเกินไป ตามใจตนเองและไม่อยู่ในโอวาท เด็กบางคนเป็นคนโปรดของปู่ ย่า ตา ยาย ใครจะต้องไม่ได้ หรือเด็กสะสมความเกลียดชัง ขัดแย้ง และต่อต้านไว้ในใจ เมื่อออกนอกบ้าน จึงแสดงพฤติกรรมดังกล่าว หรืออาจพบมากในเด็กที่มาจากครอบครัวที่ย้ายที่อยู่บ่อย บ้านแตก บิดา มารดาไม่ปรองดองกัน หย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือเป็นบุตรคนเดียวในครอบครัว เป็นต้น ส่วนสาเหตุ จากโรงเรียน อาจมาจากตัวครู เช่น การสอนที่ไม่กระตุ้นความสนใจ เด็กเกิดความเบื่อหน่ายง่วงนอน อยากไปทำกิจกรรมอื่นที่ตื่นเต้นมากกว่า หรือการที่ครูไม่เข้าใจเด็ก ไม่มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน เด็กไม่ชอบครู ไม่อยากเรียน หรืออาจมีสาเหตุมาจากสภาพการณ์ในโรงเรียน เช่น ห้องเรียนแคบ ร้อน มีด หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีสิ่งยั่วยุ เช่น โรงภาพยนตร์ สถานบันเทิง เป็นต้น

3.5.5 พฤติกรรมลักษณะโมย เป็นปัญหาพฤติกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งทางสังคม ถือเป็น ส่วนหนึ่งของปัญหาอาชญากรรม ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขตั้งแต่เริ่มก็อาจลุกลาม หรือก่อ อาชญากรรมอื่นๆ ที่ร้ายแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนใหญ่ที่พบ มีสาเหตุมาจากเด็กที่ขาดการศึกษา ขาด การอบรมจากบิดามารดา ครอบครัวยากจน หรืออาจมาจากตัวเด็กเอง ต้องการแสดงความเก่งใน กลุ่มเพื่อน เป็นต้น

3.6 บิดามารดาและแนวทางแก้ไขปัญหาของวัยรุ่น

สิ่งที่มีความสำคัญมากกับชีวิตวัยรุ่น คือ ครอบครัว ซึ่งจะประกอบด้วยบุคคลใน ครอบครัว เช่น บิดา มารดา พี่น้อง ญาติ เป็นต้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว นั้น แต่เนื่องจากบิดา มารดา มีความใกล้ชิดกับบุตรมากที่สุด มีโอกาสเห็นพฤติกรรมด้านต่างๆ ของ บุตร สามารถให้คำปรึกษา แนะนำแนวทางแก่บุตรได้ ซึ่งวิธีการที่บิดามารดาใช้ในการแก้ไข ปัญหา ของบุตรวัยรุ่น มีดังต่อไปนี้ (วันเพ็ญ พงศ์ประยูร 2545: 413-416; วิทยา นาควัชระ 2543: 402-403)

3.6.1 สร้างความสัมพันธ์อันดีภายในครอบครัว บิดามารดาควรรักใคร่ปรองดอง กัน หลีกเลี่ยงการทะเลาะเบาะแว้ง ให้หลักประกันแก่ครอบครัว ทั้งด้านการเงิน และการสังคม บิดา มารดาควรประกอบอาชีพสุจริต เป็นตัวอย่างอันดีแก่บุตร

3.6.2 บิดามารดาที่มีการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะช่วยให้บุตรวัยรุ่น แสดง ลักษณะความเป็นตัวของตัวเอง มีการปรับตัวทางสังคมที่ดี เด็กเหล่านี้จะฉลาด มีความอยากรู้อยาก เห็น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสนใจกิจกรรมของสังคม วัยรุ่นที่มีสัมพันธภาพและปรองดอง กับบิดามารดา จะมีปัญหานอกบ้านน้อยกว่าวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวเผด็จการที่มีการเลี้ยงดูแบบ เข้มงวด

3.6.3. บิดามารดาควรถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องดูแลบุตร อย่าหวังพึ่งครูฝ่ายเดียว หรือ กล่าวโทษสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ไปหมด แต่ควรร่วมมือกับครูในการแก้ปัญหาวัยรุ่นเด็ก

3.6.4 ควรสอนให้เด็กรู้จักระเบียบวินัย วัยรุ่นต้องเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ และอดกลั้นความต้องการอย่างที่ตั้งคมไม่เห็นด้วย อบรมสั่งสอนให้เด็กวัยรุ่นปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม และเคารพในระเบียบวินัยที่บิดามารดากำหนดไว้

3.6.5 บิดามารดาและบุตร ควรมีกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น การทำงานอดิเรกปลูกต้นไม้ ดูภาพยนตร์ เป็นต้น จะได้ใกล้ชิดสนิทสนม มีอะไรปรึกษาหารือกัน เด็กที่มีความสุข จะไม่ไปเที่ยวเตร่เกะกะตามถนน หรือสถานที่อื่นไม่สมควร

3.6.6 บิดามารดาต้องใช้เวลาและความรักแก่บุตรวัยรุ่นอย่างเพียงพอ ฝึกให้รู้จักพึ่งตนเอง รู้จักต่อสู้อุปสรรคในแนวทางที่ถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของสังคม บิดามารดาควรมีเวลาพูดคุยแนะนำปรึกษากับบุตรอย่างเป็นกันเอง เมื่อมีปัญหาหารือกันแก้ไข ไม่ลำเอียงรักลูกคนใดคนหนึ่งมากเกินไป บิดามารดาต้องเรียนรู้นิสัย จิตใจ อารมณ์ของบุตรแต่ละคน ช่วยสนับสนุนเมื่อบุตรทำถูกและช่วยชี้แนะเมื่อบุตรทำผิด

3.6.7 บิดามารดาควรทำให้บุตรวัยรุ่น รู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกที่สำคัญคนหนึ่งของบ้าน ให้รับผิดชอบในกิจการบ้านเรือนพอสมควร อาจจะเปิดเผยรายได้ของครอบครัวให้รับรู้ เพื่อให้เขารู้จักคิดว่าควรใช้จ่ายอย่างไร หัดให้เด็กใช้จ่ายเอง รู้จักตัดสินใจด้วยตัวเองในการเลือกสิ่งของ เครื่องใช้ เลือกคบเพื่อน หรือเลือกอาชีพ

3.6.8 บิดามารดาควรยอมรับ และเข้าใจสภาวะเปลี่ยนแปลงในวัยรุ่น ควรหาทางให้เด็กระบายซึ่งความต้องการในทางที่ถูกที่ควร และสร้างสรรค์ เช่น แทนที่จะเที่ยวเตร่ หมกมุ่นกับอบายมุข บิดามารดาควรสนับสนุนให้บุตรเล่นกีฬา เล่นดนตรี หรือร่วมกิจกรรมกับเพื่อน

3.6.9 บิดามารดาควรเปิดใจให้กว้าง ในเรื่องการแต่งกายหรือการคบเพื่อน ซึ่งการยอมรับ จะเป็นแนวทางส่งเสริมความเป็นมิตรระหว่างบิดามารดาและบุตร ทำให้เกิดความเข้าใจกัน อนุญาตให้คบเพื่อน ไม่ห้ามแต่ควรชี้แนะให้รู้จักคบเพื่อนที่ดี

3.6.10 บิดามารดาควรหมั่นสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของบุตร พฤติกรรมที่เด็กทำซ้ำๆ ควรจดจำและติดตามพฤติกรรมที่ผิดไปจากเดิม ควรสังเกตและหาทางป้องกันมิให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาภายหลัง

3.6.11 บิดามารดาต้องเป็นผู้ฟังที่ดี เห็นใจ ยอมให้บุตรระบายความรู้สึกต่างๆ ได้อย่างเสรี สนใจฟัง เข้าใจในสิ่งที่บุตรเล่า ยอมรับ ไม่ขัดจังหวะ มีการเงี่ยบในบางครั้ง ถ้าเห็นว่าบุตรกำลังใช้ความคิด กำลังทบทวนเรื่องราว กำลังตัดสินใจว่าจะเล่าให้ฟังหรือไม่ เวลาที่บิดามารดาฟังเรื่องที่บุตรเล่า ให้สังเกตกิริยาท่าทางประกอบด้วย เพื่อให้ทราบถึงเบื้องหลังปัญหาที่เล่าให้ฟัง ใน

การฟังควรสังเกตถึงการเปลี่ยนเรื่องที่สนทนา การพูดจาที่วกวน เพื่อหาสาเหตุของร่องรอยปัญหาที่เกิดขึ้น

3.6.12 ในขณะที่ฟังเรื่องราวของบุตร บิดามารดาต้องยอมรับ ไม่ติชมหรือวิจารณ์
นอกจากนี้ บิดามารดาต้องหลีกเลี่ยงการพูดมากเกินไป ในขณะที่รับฟังปัญหาของบุตร หน้าที่ในขณะนั้น คือ สังเกตฟัง กระตุ้นให้บุตรได้พูดแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด เพื่อให้เขารู้จักตนเอง และสามารถวางแผนแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

3.7 บทบาทของครอบครัวที่มีต่อวัยรุ่น

บทบาทของครอบครัวในการส่งเสริมพัฒนาการ ถือเป็นบทบาทหลักและเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มีความรัก ความอบอุ่น มีความสุข มั่นคง โดย สุจิต สุวรรณชีพ, วินัดดา ปิยะศิลป์ และพนม เกตุมาน (2543, หน้า 25-27) ได้กล่าวไว้ดังนี้

3.7.1 สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับวัยรุ่น มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันต่อเนื่องสม่ำเสมอและยาวนาน รู้และเข้าใจความคิดความรู้สึกของลูก คาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ว่าลูกน่าจะคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไรน่าจะเกิดอะไรตามมา รู้จุดเด่น จุดอ่อนของลูก โดยการรับฟังมากขึ้น เกิดการยอมรับกัน ประนีประนอมกัน เคารพในกติกาที่ช่วยกันสร้างขึ้น และส่งเสริม ชื่นแนะ แนะนำ ตักเตือน

3.7.2 ให้งานวัดในพฤติกรรมที่ดี พฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นอีก การให้งานวัดไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ หรือเงิน หรืออาจให้คำชมเป็นของรางวัล

3.7.3 เอาจริงกับสิ่งที่ตกลงกันไว้ ถ้ามีการละเมิดข้อตกลง ต้องมีวิธีการเตือนที่ได้ผล พ่อแม่ควรทบทวนดูเสมอว่าวิธีการเตือนแบบใดที่ไม่ได้ผลควรเลิกใช้ การเตือนที่ได้ผลมักจะเกิดจากการตกลงกันไว้ล่วงหน้า และเมื่อเตือนแล้วกำกับให้เกิดผลอย่างจริงจังทันที เด็กจะเรียนรู้ว่าพ่อแม่เอาจริงกับสิ่งที่พูด และตกลงกันล่วงหน้า เมื่อมีการตกลงกันในเรื่องใดๆ อีก เด็กก็จะตั้งใจทำตาม

3.7.4 เปิดโอกาสให้ได้รับคำชื่นชม สร้างกิจกรรมที่เด็กจะได้แสดงออกอย่างภาคภูมิใจตนเอง ตามความชอบความถนัด

3.7.5 หาพฤติกรรมทดแทน มาแทนที่พฤติกรรมที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น

3.7.6 พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดี มีระเบียบวินัย จัดการกับชีวิตอย่างเหมาะสม มีการแก้ไขปัญหาย่างถูกต้อง

3.7.7 ส่งเสริมพฤติกรรมและการเรียนรู้ให้ครบทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม สังเกตจุดอ่อน และสร้างทักษะใหม่ที่จะเอาชนะจุดอ่อนเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่งเสริมจุดเด่นให้เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง เอาตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง

3.7.8 ช่วยให้ผู้เรียนรู้หาเอกลักษณ์ของตนเองได้ สังเกตจากความชอบ ความถนัด ผลการเรียนรู้ กิจกรรมที่ชอบ และทำได้ด้วยตัวเอง ความพอใจ แนวคิด ความเชื่อ กลุ่มเพื่อน วิชาชีพ ที่อยากเรียน อาชีพที่ต้องการ รวมถึงเอกลักษณ์ทางเพศ สนับสนุนให้เป็นไปตามเอกลักษณ์ แต่ให้ได้การเรียนรู้ในพัฒนาการด้านอื่นๆ ด้วย

วัยรุ่นทุกคนควรมีวงจรชีวิตที่สร้างความสุข (pleasure circuit) เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้อย่างถูกต้องในเวลาว่าง ตัวอย่างกิจกรรมการใช้เวลาว่างเช่น การเล่นเกม อินเทอร์เน็ต การเรียน การอ่าน การเขียน นันทนาการ วาดรูป ดนตรี ทัศนศึกษา เล่นกีฬา เป็นต้น

3.7.9 สนับสนุนกลุ่มเพื่อนที่ดี ช่วยแก้ไขกลุ่มที่มีความเสี่ยง รักลูกให้รักเพื่อนของลูกด้วย เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากกันเอง ภายใต้การดูแลเจียบๆ หัดให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์เพื่อนให้เป็น

3.7.10 ฝึกวัยรุ่นให้รู้จักการจัดการกับความเสี่ยง (risk management) วิเคราะห์ความเสี่ยง ประเมินความเสี่ยง โอกาสอันตราย คิดล่วงหน้าถึงความเป็นไปได้ในด้านลบ หาสาเหตุของความเสี่ยงและอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ อย่างถี่ถ้วน

จากแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจะได้นำไปใช้เป็นกรอบในการศึกษากลุ่มตัวอย่างแต่ละคนว่ามีความรู้สึกรู้คิดและความต้องการในเรื่องราวต่างๆ เช่นไร รวมไปถึงวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละครอบครัว

4. เทคโนโลยีการสื่อสารของเด็กและเยาวชน

ด้วยความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีไร้พรมแดน ที่รายล้อมอยู่รอบตัวเด็กวัยรุ่นในยุคนี้ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์เคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ตที่มีทั้งการสนทนา และเกมออนไลน์ เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารเหล่านี้ช่วยให้เด็กๆ และเยาวชนจำนวนไม่น้อยให้ความสนใจและความสำคัญกับคนรอบข้าง สิ่งที่อยู่รอบตัวลดน้อยถอยลงหรือเพิกเฉยและละเลยหน้าที่ที่พึงปฏิบัติไป ชนิดที่เรียกว่าตัวเองก็ไม่ต้อง

4.1 โทรศัพท์เคลื่อนที่

วัยรุ่นหรือวัยเรียนนั้น เป็นวัยที่กำลังก้าวเข้าสู่ผู้ใหญ่ ด้วยโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น และสังคมที่เปิดกว้าง ทำให้วัยรุ่น มีการเปิดรับและซึมซับวัฒนธรรมต่างๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ตามความชอบของตนเอง ในปัจจุบันเด็กวัยรุ่นแทบจะทุกคนมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ไว้ใช้งานด้วยกันทั้งนั้น โทรศัพท์เคลื่อนที่นั้นเข้ามามีอิทธิพล และเป็นปัจจัยที่ห้าของชีวิตของวัยรุ่นไปแล้ว

วัตถุประสงค์ของการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่กับวัยรุ่นนั้นปัจจุบันไม่ใช่แค่เพียงเครื่องมือสื่อสารแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะเห็นได้ว่า บริษัทผู้ผลิตโทรศัพท์มือถือต่างๆ ในตอนนี้ ต่างก็แข่งขันกันทำลูกเล่นหรือหน้าที่ใหม่ๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า เพราะในยุคที่มีการแข่งขันสูง การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้กับโทรศัพท์นั้นยิ่งทำให้มีความน่าสนใจมากขึ้น นอกจากจะโทรออกหรือรับสายได้แล้ว ในขณะนี้โทรศัพท์ต้องทำอย่างอื่นได้ เช่น ถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ ฟังเพลง เล่นเกมที่มีภาพกราฟิกที่ดีขึ้น รวมถึงการรับส่งอีเมลล์ หรือการเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต แม้กระทั่งการชมรายการโทรทัศน์ก็ได้เช่นกันบนโทรศัพท์เคลื่อนที่

ในสายตาของวัยรุ่น โทรศัพท์เคลื่อนที่มิได้มีฐานะเป็นเพียงเครื่องมือสื่อสารที่ย่นระยะทาง และระยะเวลาในการสนทนาระหว่างกันและกันเท่านั้น หากแต่ยังเป็นสิ่งที่วัยรุ่นสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนผ่านการเลือกภาพปกหน้าจอที่แปลกใหม่ การใช้เสียงเรียกเข้า (Ringtone) ที่ทันสมัย และไม่ซ้ำใคร การเลือกเสียงรอสาย (Calling Melody) ที่ตรงกับความชอบ และการเลือกใช้กรอบโทรศัพท์ที่แสดงบุคลิก และความเป็นตัวตนของพวกเขา

นอกจากนี้ วัยรุ่นจำนวนไม่น้อยยังใช้เวลาในแต่ละวัน สาละวนอยู่กับ โทรศัพท์เคลื่อนที่มากกว่าที่จะใช้เวลากับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง ทั้งการใช้พูดคุย เล่นเกม ฟังเพลงถ่ายรูป ฯลฯ สรุปได้ว่า ทุกวันนี้ วัยรุ่นจำนวนมากคิดว่าโทรศัพท์เคลื่อนที่คือพระเจ้า ซึ่งเป็นแทบทุกอย่างสำหรับพวกเขา ทั้งเครื่องมือแก้เหงา เครื่องมือคลายเครียด เครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อน และความรัก ฯลฯ วัยรุ่นจึงให้ความสำคัญกับโทรศัพท์เคลื่อนที่มากจนอาจเกินความจำเป็น ส่งผลให้เกิดประเด็นปัญหาทางสังคมตามมา คือมารยาทในการใช้ และการติดโทรศัพท์ จนผู้ใหญ่ต้องพยายามหาวิธีการต่างๆ เพื่อลดทอนความสำคัญ และบทบาทของโทรศัพท์เคลื่อนที่ต่อการใช้ชีวิตของวัยรุ่น เช่น เกิดเป็นกฎเกณฑ์การห้ามใช้โทรศัพท์ในโรงเรียน

ในแง่ของการสื่อสารผ่านโทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งไม่สามารถเห็นหน้าค่าตากันได้นั้น ทำให้เกิด "วัฒนธรรมการโป๊ปด" และ "การหลอกหลวง" จนคิดเป็นนิสัย ทำให้โทรศัพท์เคลื่อนที่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ถูกหลายคนนำไปใช้เพื่อโกหกหลอกหลวง นอกจากนี้ ในขณะที่โทรศัพท์เคลื่อนที่ทำหน้าที่ในการสร้าง และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม โทรศัพท์เคลื่อนที่ก็

สามารถลดทอนความสัมพันธ์ของคนที่อยู่รอบข้างได้ ทุกวันนี้เด็กวัยรุ่นใช้เวลาในการคุยโทรศัพท์เคลื่อนที่กับผู้ที่อยู่ห่างไกลกันมาก จนเกือบจะไม่เห็นความสำคัญของคนที่อยู่ใกล้ตัว มิตรภาพผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารดูเหมือนว่านับวันจะทวีความสำคัญมากขึ้นจนเทียบเท่า หรือ แข่งหน้ามิตรภาพผ่านการสื่อสารระหว่างบุคคล (สุนิดา ศิวปฐมชัย, 2549)

4.2 อินเทอร์เน็ต

“อินเทอร์เน็ต” มาจากคำว่า International Network เป็นเครือข่ายของการสื่อสาร ข้อมูลขนาดใหญ่ อันประกอบด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์จำนวนมาก เชื่อมโยงแหล่งข้อมูลจาก องค์กรต่างๆ ทั่วโลกเข้าด้วยกัน

อย่างที่ทราบกันแล้วว่าสิ่งใดที่มีประโยชน์ก็ย่อมมีโทษมหันต์ อินเทอร์เน็ตก็เช่นกัน เมื่อพูดถึงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้งานของอินเทอร์เน็ตโดยไม่มีการจำกัดขอบเขต หรือดูแลการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็ก ก็จะมองเห็นปัญหาอย่างมากมาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบอื่นได้เช่น ภาพความรุนแรงระหว่างเด็กกับอินเทอร์เน็ตในบ้านเราอาจจะไม่รุนแรงเท่ากับประเทศ ผู้นำด้านเทคโนโลยีทั้งหลาย หากแต่พิจารณาตามศักยภาพและตัวเลขการใช้อินเทอร์เน็ต หรือการเปิดบริการอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ที่เติบโตขึ้นเรื่อยมา ทำให้หลายคนอดเป็นห่วงอันตรายจากอินเทอร์เน็ตที่จะเกิดขึ้นกับเด็กในหลายรูปแบบ

รายงานผลการสำรวจเด็กไทยกับภัยออนไลน์ โดยมุ่งเฉพาะกรณีศึกษาในประเทศไทยขึ้น ระบุว่า จำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยจะเพิ่มเป็น 6 ล้านคนในปี 2546 จากปี 2545 ที่มี 4.8 ล้านคน จาก 10 ปีก่อน หรือปี 2535 มีจำนวนเพียง 200 คน ซึ่งจำนวนผู้ใช้ทั้งหมดนี้ กลุ่มผู้ใช้อายุต่ำกว่า 20 ปีมีปริมาณการเติบโตเร็วที่สุด (www.pharm.chula.ac.th/webelarning)

4.2.1 โปรแกรมการสนทนา (chat)

การแชท หมายถึง การพูดคุยกันทางอินเทอร์เน็ต เป็นภัยที่พบง่ายและบ่อยที่สุด บางครั้งเด็กอาจกำลังสนทนากับคนที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากเด็กอยู่ก็ได้ ถ้าเด็กปล่อยให้ข้อมูลส่วนตัว เช่น ชื่อ ที่อยู่ เบอร์โทรศัพท์ หรือนัดเจอคนที่รู้จักกันทางอินเทอร์เน็ต เด็กอาจตกเป็นเหยื่อของคนเหล่านี้ได้ คนเหล่านี้เล่นแชท เพราะเป็นคนไม่ค่อยมีเพื่อน มีปมด้อย อยากหาแฟน เพื่อฝันว่าอาจจะได้เจอสิ่งดีๆ ในอินเทอร์เน็ต โรจจิต แสวงหาผลประโยชน์จากคนที่ไม่รู้หาความรู้โดยไม่อยากเสียเงิน หรือเพื่อนบอกให้ลอง

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลสถิติคนหายเนื่องมาจากสาเหตุการแชททางอินเทอร์เน็ต จากศูนย์ข้อมูลคนหายเพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ มูลนิธิกระจกเงา พบว่าในปีที่ผ่านมา มีเด็กหายไปกว่า 12 ราย เป็นเพศหญิงทั้งหมด โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี 2550 ประมาณ 25% และมี

อายุน้อยที่สุดเพียง 12 ปีเท่านั้น แม้จะสามารถติดตามกลับมาได้กว่า 8 ราย แต่ก็กำลังดำเนินการอีก 4 ราย บางรายยังไร้วิวัฒนาการ

4.2.2 เกมออนไลน์

ทุกวันนี้หากเอ่ยคำว่า “เกม” คนส่วนใหญ่จะนึกถึง วิดีโอเกม หรือเกมคอมพิวเตอร์ มากกว่าเกมชนิดอื่น เนื่องจากเป็นที่นิยมของคนโดยทั่วไป โดยเฉพาะวัยรุ่น และปัญหาที่ตามมาจากการเล่นเกม คือ ปัญหาเด็กติดเกม

เด็กติดเกมคือ เด็กที่มีความต้องการเล่นเกมสูง และทำทุกอย่างเพื่อให้ได้เล่นเกมไม่ว่าอะไรกับผู้ติดยาเสพติด ซึ่งนับเป็นปัญหาสังคมของประเทศไทยเราอยู่ในขณะนี้ เพราะเด็กติดเกมหลายคนหนีออกจากบ้านเพื่อมาเล่นเกมตามร้านเกม เด็กเหล่านี้เริ่มแรกจะมีพฤติกรรมใช้เงินเก่ง หายตัวอยู่บ่อยๆ จากนั้นก็จะเริ่มโกหก หนีโรงเรียน ขโมยเงิน ขโมยของไปขายจนกระทั่งหนีออกจากบ้านเพื่อไปเล่นเกม เมื่อหนีออกไปนานๆ ก็เกิดความกลัว และไม่กล้ากลับบ้าน เนื่องจากกลัวถูกพ่อแม่ทำโทษ จนต้องกลายเป็นเด็กเร่ร่อน

การเล่นเกมออนไลน์นั้น เป็นเหมือนกับยาเสพติด เพราะเมื่อเล่นแล้วทำให้ไม่อยากหยุดเล่น อยากทำคะแนนให้ได้เยอะๆ อยากอวด อยากเอาชนะคนอื่น ปัจจุบันเกมออนไลน์มีมากมาย บางเกมส่อไปในทางลามกอนาจาร มีการนำเสนอภาพที่รุนแรง บางเกมมีการขายของที่อยู่ในเกม หลายคนเคยตกเป็นเหยื่อเพราะโดนหลอกล่อซื้อของที่อยู่ในเกม

(http://www.sjt.ac.th/e_learning/internet.htm)

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) รายงานถึงสถานการณ์ปัญหาเด็กติดเกมในช่วงปิดเทอม โดยการสำรวจของเจ้าหน้าที่มูลนิธิ พบว่า เด็กๆ ในชุมชนได้เข้าไปเล่นเกมและใช้โปรแกรมสนทนาแทบทุกวัน โดยที่ร้านเกม ในชุมชนหนึ่งมีประมาณ 7-8 ร้าน หาเล่นได้ง่าย และร้านเกมก็มีการแข่งขันโปรโมชั่นแบบลดแลกแจกแถม เป็นที่ถูใจเด็กๆ ที่จะมารวมกลุ่มกันเล่น ขณะที่บางรายก็ซื้อแพ็คเกจในรูปแบบของแผ่นซีดี นำไปเล่นที่บ้านแล้วชวนเพื่อนๆ ไปเล่นด้วย ประเด็นสำคัญที่พบจากการวิจัยครั้งนี้คือ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 70.9 ยอมรับว่า การเล่นเกมออนไลน์ทำให้เกิดการติดเกมอยากเล่นบ่อยๆ ส่วนประเภทเกมที่ได้รับความนิยมคือเกมต่อสู้ มีจำนวนร้อยละ 37.7 รองลงมาคือเกมกีฬา โดยสถานที่เล่นเกมส่วนใหญ่จะเป็นร้านอินเทอร์เน็ต

ส่วนใหญ่จะใช้เวลาในการเล่นเกมนานกว่าวันละ 4 ชั่วโมง เมื่อคณะผู้วิจัยได้ศึกษานักเรียนรายหนึ่งพบว่า ก่อนที่จะติดเกมมีผลการเรียนอยู่ที่เกรด 2.70-2.80 แต่หลังจากติดเกมผลการเรียนก็ลดลง จนเหลือเทอมละ 0.4-0.5 เท่านั้น และยังพบประเด็นที่น่าสนใจอีกว่า เด็กอายุ

ต่ำสุดที่ติดเกมมีอายุเพียง 6 ขวบเท่านั้น จะต้องเล่นเกมวันละ 1 ชั่วโมงทุกวัน ส่วนอายุมากที่สุดที่ติดเกมคือ 58 ปี เป็นแม่บ้านและมีลูกสาวเรียนอยู่ระดับมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้ พ่อแม่หรือผู้ปกครอง อาจไม่สบายใจกับการเล่นเกมของลูกเกรงว่าลูกจะติดเกม มีนักวิชาการหลายๆ คนให้คำแนะนำว่า การที่เด็กติดเกมเป็นเพราะพ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่ได้ตัดไฟแต่ต้นลม ไม่ได้กำหนดกติกาหรือฝึกให้ลูกมีวินัย เมื่อปล่อยเวลานั้นนานไปทำให้ลูกเคยชินกลายเป็นติดเกมจริงๆ แล้วการที่เด็กติดเกม เป็นเพราะขาดการยับยั้งชั่งใจ ขาดการควบคุมตนเองนั่นเอง (มติชน: 2549)

นอกจากเกมออนไลน์จะก่อให้เกิดปัญหาเด็กติดเกมแล้ว กระแสสังคมในปัจจุบัน ยังมีการหยิบยกเรื่องที่ว่าเกมก่อให้เกิดผลกระทบต่อวัยรุ่นในเรื่องของความก้าวร้าว เนื่องจากวัยรุ่นมีอารมณ์ที่อ่อนไหว และอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ การเล่นเกมที่มีความรุนแรงอาจทำให้วัยรุ่นมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวได้ เพราะเด็กอาจเล่นเกมจนไม่สามารถแยกแยะระหว่างเกมกับชีวิตจริงได้ เอาจริงเอาจังมากเกินไป ก็จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมด้านลบได้

4.2.3 สื่อลามก

“สื่อลามกอนาจาร” เมื่อพิจารณาตามตัวบทกฎหมายและแนวคำพิพากษาศาลฎีกา หมายถึง สิ่งที่ผู้พบเห็นแล้วมีความรู้สึกน่าอูจาบดสี น่าอับอาย เป็นสิ่งที่แสดงออกในรูปของภาพเปลือยมนุษย์ ภาพอวัยวะเพศทั้งหญิงและชาย หรือภาพการร่วมเพศ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้พบเห็นเกิดความใคร่ทางกามารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นภาพเขียน ภาพพิมพ์ ภาพระบายสี สิ่งพิมพ์ รูปภาพ ภาพโฆษณา เครื่องหมาย รูปถ่าย ภาพยนตร์ แถบบันทึกเสียง แถบบันทึกภาพ หรือสิ่งอื่นใดก็ตาม หากมีลักษณะและจุดประสงค์ดังกล่าว ล้วนเป็นสื่อลามกทั้งสิ้น (ชนะชัย ผดุงธิตี , สื่อลามกกับผู้กระทำความผิดทางเพศ : 2545)

สื่อเรื่องเพศมีปรากฏในสังคมมานานาน แต่ถูกจำกัดให้มีและให้ใช้ประโยชน์เฉพาะกลุ่มคนเช่น กลุ่มสมิทธิกรรยา และเป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ที่จะสามารถเสพสื่อเหล่านี้ต้องเป็นผู้ใหญ่ มีวุฒิภาวะ มีความคิดกลั่นกรองในการบริโภคสื่อเหล่านั้นอย่างมีวิจารณญาณ แต่ในปัจจุบันกลับกลายเป็นว่าสื่อเหล่านี้ถูกผลิตออกมาหลากหลายแพร่กระจายไปทั่วทุกหัวระแหง ทุกคนรวมทั้งเด็กๆ สามารถเข้าถึงสื่อลามกได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินเทอร์เน็ต การควบคุมก็เป็นไปอย่างเชื่องช้าไม่ทันกับการเติบโตของธุรกิจผลิตและจัดจำหน่ายสื่อลามก ข้าราชการธุรกิจเหล่านี้ยังตักตวงผลประโยชน์จากเด็กๆ มองเด็กเป็นเหยื่อทั้งในแง่เป็นลูกค้าบริโภคสื่อลามก พบเด็กเป็นผู้ถูกระทำอยู่ในสื่อลามก รวมไปถึงการชักชวนให้เข้าสู่การค้าประเวณีกฎหมายที่มีบทลงโทษผู้ประกอบการสื่อลามกก็มีอยู่เช่น ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 287 จำคุกได้ 3 ปี ปรับไม่เกิน 3

พันบาทแต่ดูเหมือนไม่สามารถจัดการกับธุรกิจสื่อลามก ซึ่งมีเม็ดเงินหมุนเวียนมากมายมหาศาล ปัญหาทางเพศของเด็กก็ยิ่งทวีความซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ ทั้งการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การตั้งครรภ์ในวัยเรียน ค่านิยมของเด็กวัยรุ่นเรื่องกิ๊กหรือแข่งขันการสะสมหุ่นนอน เด็กๆกระโจนเข้าสู่วังวนของการขายประเวณี ตามมาด้วยปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ สถิติผู้ป่วยโรคเอดส์ในกลุ่มเด็กวัยรุ่นเพิ่มมากขึ้น การทำแท้ง ฯลฯ

จากงานวิจัย “สื่อลามกกับเด็กไทย” ของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเก็บข้อมูลจากเด็กประถมปลาย (4-6) เด็กมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา พบว่า เด็กส่วนใหญ่เริ่มเสพสื่อลามกตั้งแต่ประถม 6 (ชาย 18.3% หญิง 14.3%) และมีเด็กบางคนเริ่มตั้งแต่อนุบาล 1 (ชาย 0.32% หญิง 0.51%) โดยระบุว่าดูจากท้ายวิดีโอการ์ตูนที่พ่อเปิดให้ดู เด็กมากกว่า 50% รู้จักและเสพสื่อลามกจากเพื่อน เช่น ใครมีวิดีโอโป๊จะเอามาให้เพื่อนๆ เวียนกันดู สถานที่ที่เด็กส่วนใหญ่นิยมเสพสื่อลามกที่ห้องส่วนตัว รองลงมาคือที่บ้านเพื่อน และโรงเรียน ประเภทของสื่อลามกที่เด็กชายชอบคือ วีซีดี หนังสือและอินเทอร์เน็ต ส่วนเด็กหญิงนิยมการ์ตูนมากที่สุด รองลงมาคือหนังสือและวีซีดี ทั้งนี้ ทั้งชายและหญิงเห็นตรงกันว่าวีซีดีและอินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่เข้าถึงง่ายที่สุด

สื่อลามกเข้าข่ายร้ายแรงต้องห้ามที่สังคมไม่อาจยอมรับให้มีการเผยแพร่ เพราะก่อให้เกิดภัยต่อสังคมได้ คือ (ธนะชัย ผดุงธิต : 2545) มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ปรากฏอยู่ในลักษณะถูกละเมิดทางเพศแสดงถึงการมีเพศสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เช่น พ่อกับลูกสาว เพราะเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องในเชิงจิตวิทยาเรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว หากเด็กๆ ได้เรียนรู้ย่อมต้องเกิดความสับสนและมีทัศนคติเรื่องเพศที่เบี่ยงเบน แสดงถึงการมีเพศสัมพันธ์แบบบิดลิด เป็นรูปแบบที่เกินมาตรฐานของการมีชีวิตทางเพศแบบปกติ เช่น สวิง กิ๊ก การร่วมเพศกับสัตว์ เว็บไซต์ที่ใช้ชุดชั้นในเป็นสิ่งเร้าหรือกระตุ้นอารมณ์ทางเพศ เพราะมักเป็นเรื่องราวจากจินตนาการ เกินความจริง เด็กๆ ยังไม่มีวิจารณญาณและอ่อนด้อยประสบการณ์ทางเพศ อาจมีพฤติกรรมเลียนแบบ ได้มาจากการละเมิดสิทธิของผู้อื่น เช่น รูปภาพที่ได้มาจากการแอบถ่าย การแอบดู เป็นการสร้างให้เด็กเกิดความเคยชินต่อการล่วงละเมิดสิทธิผู้อื่น และอาจกระตุ้นให้เด็กอยากรู้อยากเห็นเพิ่มมากขึ้นอีก

ผลวิจัยสื่อลามก ที่นำเสนอโดยนายอมรวิชช์ นาครทรรพ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยนโยบายการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ ประเด็นน่าสนใจของผลการวิจัย พบว่า วัยรุ่นไทยร้อยละ 30 อ่านการ์ตูนประจำ โดยเด็กผู้หญิงเริ่มเสพสื่อลามกจากการ์ตูนเล่มละ 35 บาท หน้าปกสวยงาม โดยที่พ่อแม่ไม่ทันระวัง ตอนนี้ยังได้พัฒนาไปดูการ์ตูนลามกทางเน็ตด้วย เด็กในเมืองร้อยละ 40 เริ่มเสพสื่อลามกตั้งแต่ประถมตอนปลาย มากที่สุดที่ระดับป.6 โดยเด็กชายเริ่มจากวีซีดีมากที่สุด เมื่อนำเรื่องสื่อลามกไปโยงกับการมีเพศสัมพันธ์ ก็พบว่าเด็กไทยเกือบร้อยละ 50 มี

ประสบการณ์ทางเพศก่อนจบมัธยมปลาย (ข่าวสด : 22 มิถุนายน 2547)

จากผลการวิจัยหลายชิ้น ยืนยันว่าดังกล่าว ทำให้ทราบว่าภัยจากอินเทอร์เน็ตมีมากมายหลายรูปแบบ พ่อแม่มีส่วนสำคัญในการช่วยปกป้องลูกจากภัยจากอินเทอร์เน็ต ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้ (ศรีดา ดันทะอธิพานิช : 2544)

1) เป็นผู้ที่เรียนรู้อยู่เสมอ พ่อแม่จำเป็นต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างทันต่อเหตุการณ์ ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในยุคใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนในด้านความคิด ค่านิยมหรือกระแสต่าง ๆ ที่เข้ามาในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อลูกของเราได้ ดังนั้นเองพ่อแม่จึงควรที่จะเป็นผู้ที่เรียนรู้อยู่เสมอ

2) ติดตามข่าวสารต่าง ๆ อยู่เสมอ เพื่อที่จะสามารถรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมลูกให้ใช้ประโยชน์ จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้มากที่สุดและเพื่อที่จะสามารถปกป้องสิ่งต่าง ๆ ที่อาจจะเข้ามาทำร้ายหรือเป็นอันตรายต่อลูก ถ้าพ่อแม่มีความรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตย่อมสามารถตรวจสอบว่าลูกใช้คอมพิวเตอร์อย่างไร เกิดประโยชน์ สามารถติดตั้งโปรแกรมเพื่อตรวจสอบและกั้นกรองเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสม รู้เท่าทันและป้องกันลูกจากภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นทางอินเทอร์เน็ตได้

3) เรียนรู้ที่จะรู้จักลูกของตนเอง พ่อแม่จำเป็นต้องมีความเข้าใจ รู้จักลูกของตนมากยิ่งขึ้นในพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาและสามารถที่จะป้องกันปัญหาและช่วยเหลือลูกได้อย่างทันท่วงที โดยพ่อแม่สามารถที่จะเรียนรู้ได้จากหนังสือที่อธิบายเกี่ยวกับการพัฒนาการของวัยรุ่น หรือขอคำปรึกษาจากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในด้านการศึกษาพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นโดยตรง เพื่อช่วยให้พ่อแม่รู้เท่าทันและสามารถแนะนำลูกในสิ่งที่เป็นประโยชน์ พร้อมกับสามารถปกป้องลูกของตนจากภัยอันตรายต่างๆ ที่แฝงเข้ามาได้

4) เป็นผู้ที่ปลูกฝังความคิดและทัศนคติที่ถูกต้องให้แก่ลูก ก่อนที่พ่อแม่จะตัดสินใจเชื่อในสิ่งใด หรือรับเอาความคิดใดๆ เข้ามา ต้องคิดให้รอบคอบอย่างสมเหตุสมผลก่อน ในสิ่งที่ได้รับมาว่าเป็นสิ่งดี เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมแล้วจริงหรือไม่เพื่อสอนลูกให้เป็นคนที่มีเหตุผลและรู้จักที่จะคิดอย่างมีวิจารณญาณในการแยกแยะที่จะเลือกรับในสิ่งที่ดี และปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อไม่ให้ลูกกลืนไปกับกระแสนิยมต่างๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาได้โดยง่าย

5) เป็นผู้ที่ให้ความรักและความเอาใจใส่ห่วงใยลูกอยู่เสมอ เมื่อลูกก้าวเข้าสู่วัยรุ่น ปัญหาที่พบบ่อยจะเป็นในเรื่องของการเกิดช่องว่างในความรักความเข้าใจและช่องว่างใน

ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ช่องว่างในความเข้าใจระหว่างพ่อแม่และลูกวัยรุ่นที่มักเป็นปัญหาที่สะสมมาอยู่ก่อนแล้วถูกทำให้ขยายห่างมากยิ่งขึ้นไปอีก ดังนั้นเองเพื่อการลดช่องว่างที่เกิดขึ้นพ่อแม่จึงควรที่จะทำความเข้าใจในตัวลูกให้มากขึ้น

6) มีเวลาให้กับลูกอย่างเฉพาะเจาะจง พ่อแม่จำเป็นต้องมีเวลาใกล้ชิดลูกอยู่เสมอ ในการพูดคุย การปรึกษาหารือ ให้ลูกรู้สึกว่าเป็นคนพิเศษของพ่อแม่ โดยตระหนักว่าแม้ว่าลูกจะเติบโตเป็นวัยรุ่นแต่เขายังคงมีความต้องการในความรัก ความห่วงใยเอาใจใส่และการชี้ทิศทางจากพ่อแม่อยู่เสมอ พ่อแม่จึงควรมีเวลาให้กับลูกอย่างเฉพาะเจาะจง

7) เปิดใจในการรับฟังความคิดเห็นของลูก ในการพูดคุยกับลูกวัยรุ่น พ่อแม่ไม่ควรใช้อารมณ์ความรู้สึกเท่านั้น เช่น การเอะอะโวยวายอาละวาด แสดงอาการโกรธเกรี้ยวไม่พอใจในการกระทำของลูก เพราะการแสดงออกเช่นนี้จะทำให้ลูกสูญเสียความไว้วางใจที่ลูกเคยมีในตัวพ่อแม่ เพราะคิดว่าพ่อแม่ไม่รักและไม่เข้าใจ เช่น ในกรณีที่ลูกมีรสนิยมการแต่งตัวที่ดูแปลกประหลาด ตามแฟชั่น สิ่งที่พ่อแม่ควรทำคือ พูดคุยกับลูกด้วยความเข้าใจในสภาพที่เขาเป็น และชี้แจงในสิ่งที่ลูกทำพร้อมกับฝึกให้ลูกเป็นคนที่มีรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อลูกจะได้สามารถแยกแยะที่จะเลือกรับในสิ่งที่ดีและปฏิเสธในสิ่งที่ไม่ดี เพื่อไม่ให้ลูกถูกลืมนำไปกับกระแสค่านิยมต่าง ๆ

8) หมั่นสังเกตและเอาใจใส่ในเรื่องการใช้เวลาของลูกอยู่เสมอ พ่อแม่ไม่ควรที่จะปล่อยปละละเลยลูกในการใช้เวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยที่พ่อแม่ไม่รู้ว่าลูกของตนกำลังทำอะไรอยู่หรือออกไปที่ไหนกับใคร โดยอาจให้เหตุผลว่าลูกโตแล้วหรือไม่อยากที่จะละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของลูก เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่ถูกล่อลวงได้โดยง่าย ซึ่งอาจเกิดอันตรายที่เราไม่คาดคิดกับลูกได้ ภัยอันตรายต่าง ๆ เหล่านี้สามารถที่จะแฝงมาในรูปแบบที่เราคิดไม่ถึงได้เช่น ทางอินเทอร์เน็ต สื่อวิทยุ โทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งหนังสือการ์ตูนบางประเภท

จากแนวคิดเกี่ยวกับสภาพการสื่อสารของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ทำให้เห็นว่าด้วยความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีไร้พรมแดน ที่รายล้อมอยู่รอบตัวเด็กวัยรุ่นในยุคนี้ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์เคลื่อนที่ อินเทอร์เน็ตที่มีทั้งการสนทนา และเกมออนไลน์ รวมทั้งสื่อลามกต่าง ๆ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีกลุ่มเด็กผู้ให้ข้อมูลที่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เพื่อการเล่นเกมออนไลน์ จนกลายเป็นเด็กติดเกม ซึ่งพฤติกรรมนี้ส่งผลต่อพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของเด็ก ทำให้เด็กให้ความสนใจและความสำคัญกับคนรอบข้าง หรือสิ่งที่อยู่รอบตัวลดน้อยถอยลงหรือเพิกเฉยและละเลยหน้าที่ที่พึงปฏิบัติไป ชนิดที่เรียกว่าเด็กเองก็ไม่รู้ตัว

ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์และรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว และมีพฤติกรรมในทางที่ผิด
 อย่างการหนีโรงเรียนและหนีออกจากบ้าน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ งามดา วณิชานนท์ (2537) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ลักษณะ
 ทางจิต และพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในสถานะเสี่ยงในครอบครัวและการป้องกัน” โดยมี
 วัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ ศึกษาถึงผลเสียของความแตกแยกและความเครียดในครอบครัวที่มีต่อ
 จิตใจและพฤติกรรมของวัยรุ่น เป็นข้อมูลจากเด็กนักเรียนชายหญิงอายุระหว่าง 10-17 ปี จำนวน
 4,590 คน จาก 38 โรงเรียน ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยที่สำคัญพบว่า ครอบครัวที่แตกแยกมี
 ผลเสียต่อเด็กหลายด้านมากกว่าครอบครัวปกติ ครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเพียงลำพัง มีผลเสียต่อ
 จิตใจและพฤติกรรมของเด็กน้อยกว่าครอบครัวที่มีความเครียด (บิดา มารดา มีความสัมพันธ์ที่ไม่
 ค่อดี) มีผลเสียต่อจิตใจและพฤติกรรมของเด็กมากกว่าครอบครัวที่แตกแยกและครอบครัวปกติ ใน
 เรื่องวิธีการเลี้ยงดูพบว่า ครอบครัวที่เครียดและครอบครัวที่แตกแยก มีวิธีการเลี้ยงดูเด็กอย่างไม่
 เหมาะสม ครอบครัวที่เครียดเด็กจะมีความสัมพันธ์กับบิดาและมารดาน้อยกว่าครอบครัวปกติ

นิสาร์ตน์ ทองอุปการ (2537) ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการสื่อสาร
 ภายในครอบครัวและทัศนคติต่อเรื่องเพศของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า
 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิด มีทัศนคติต่อเรื่องเพศในเชิง
 บวกและเป็นกลาง นอกจากนี้พบว่า รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับ
 พฤติกรรมการเปิดรับหนังสือพิมพ์และนิตยสาร พฤติกรรมการเปิดรับหนังสือพิมพ์มีความสัมพันธ์
 ต่อทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องเพศ และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อ
 เรื่องเพศ

พัชนี เชยจรรยา และปทุม ฤกษ์กลาง (2531) ศึกษารูปแบบการสื่อสารในครอบครัว
 พบว่า รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเปิดและแบบปล่อยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการ
 เปิดรับสื่อมวลชนด้านนิตยสารและวิทยุ รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบปิดมีความสัมพันธ์
 กับการเปิดรับนิตยสาร และการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกเคารพกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานของสังคม
 รวมทั้งมีการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกให้เป็นไปตามข้อกำหนดของสังคม ต้องใช้การสื่อสาร
 ในครอบครัวจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องกัน สิ่งที่สำคัญ
 ที่สุดคือ การเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น ขอมรับฟังและเคารพความคิดเห็นของสมาชิกใน

ครอบครัว การสื่อสารจะเป็นตัวกลางในการสร้างความรักความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจ ช่วย
ผ่อนคลายปัญหาระหว่างพ่อแม่และลูก

อินทรา ปัทมินทร และอมรากุล อินโอชานนท์ (2537) ศึกษาเรื่องการสื่อสารใน
ครอบครัว พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่เมื่อสมาชิกในครอบครัวมีเรื่องไม่พอใจในบ้านจะใช้วิธีเงียบ
เฉย ไม่พูดไม่จา และรองลงมาคือ พุดบ่น คำห็นออกมาตรงๆ เมื่อมีเรื่องกลุ้มใจส่วนใหญ่จะไม่
ปรึกษาใครเลย รองลงมาคือ ปรึกษาสามี ภรรยา หรือแม่ ปัญหาการสื่อสารในครอบครัวส่วนใหญ่
เกิดจากการมีอารมณ์ร้อน ชอบพุดโดยไม่คิด

นวลจันทร์ ทัดนชัยกุล (2540) ศึกษาปัจจัยทางครอบครัวที่มีส่วนสัมพันธ์กับ
อาชญากรรม ครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสัมพันธ์ หรือมีอิทธิพลที่ทำให้คนประกอบ
อาชญากรรมได้ ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สร้างบุคลิกภาพให้แก่เด็ก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่
เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล แต่ละครอบครัวจะมีความคิด ความเชื่อ และค่านิยมแตกต่างกัน
ครอบครัวที่ไม่ดูแลกดดันความประพฤติเด็กจะทำอะไร โดยอิสระ พ่อแม่ไม่ใช้เวลาในการติดตาม
สอดส่องลูกเท่าที่ควร เด็กจึงขาดระเบียบวินัย หากพ่อแม่ไม่ให้ความรัก ความอบอุ่น แต่กลับ
เข้มงวดมากเกินไป เด็กก็จะรู้สึกขาดความอบอุ่น ความมั่นคง รู้สึกตนเองอยู่อย่างโดดเดี่ยว คิดว่า
ตัวเองไม่มีคุณค่า จึงพยายามทำให้ผู้อื่นสนใจในตนเองไม่ว่าทางดีหรือทางเลว ทำให้มีนิสัยเกรงมอง
ทุกสิ่งในแง่ร้าย

นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2533) ศึกษาพฤติกรรมเด็กเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น พบว่า เมื่อเด็กเข้าสู่วัยรุ่น
จะมีลักษณะทางร่างกายและจิตใจต่างจากวัยเด็ก คือ มีการเจริญเติบโตทางร่างกาย ส่วนจิตใจจะมี
ความรุนแรง มีธรรมชาติจิตใจที่อ่อนไหวง่าย มีทั้งความกล้าและความกลัวผสมกัน บางครั้งก็ทำ
อะไรที่ดูเหมือนเป็นการลองดี ชอบความท้าทาย ต้องการความเป็นตัวของตัวเอง แต่ในขณะเดียวกัน
ก็ยังไม่มั่นใจในตัวเองมากนัก

อารียา นุชอนงค์ (2541) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการสื่อสารในครอบครัว
กับความก้าวร้าวของวัยรุ่น พบว่า เพศ จำนวนสมาชิกในครอบครัว ผู้ที่อาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบัน
การศึกษาของบิดา มารดา และอาชีพของบิดามารดาของวัยรุ่น ไม่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบของ
การสื่อสารในครอบครัว รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความก้าวร้าวของวัยรุ่น
โดยวัยรุ่นส่วนใหญ่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบเปิดจะมีความก้าวร้าวต่ำ วัยรุ่นที่มีการสื่อสารใน
ครอบครัวแบบปิดจะมีความก้าวร้าวปานกลาง และวัยรุ่นที่มีการสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อยจะ
มีความก้าวร้าวสูง

เพลินพิศ จันทรศักดิ์ (2541) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการสื่อสาร
ในครอบครัวกับสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่น : ศึกษาเฉพาะในกรณีโรงเรียนบางปะกอกวิทยาคม ชั้น

มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 246 คน พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารในครอบครัวในส่วนของ
คุณภาพการสื่อสารของบิดาอยู่ในระดับปานกลางของมารดาอยู่ในระดับสูง รูปแบบการสื่อสารใน
ครอบครัวเป็นแบบเน้นเหตุผล สุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่น พบว่า อาการซึมเศร้ามีค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์
ปกติเล็กน้อย สถานภาพสมรสของบิดามีความสัมพันธ์กับคุณภาพการสื่อสารในครอบครัว ทักษะ
ของผู้ปกครองที่มีต่อบุตร ยังมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการสื่อสารในครอบครัวของบิดาและ
มารดา คุณภาพการสื่อสารในครอบครัวของบิดามีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นในด้าน
ความรู้สึกเกลียดชังไม่เป็นมิตร คุณภาพการสื่อสารในครอบครัวของมารดามีความสัมพันธ์กับ
สุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นในด้านความรู้สึกไม่ชอบการติดต่อกับคนอื่น ด้านซึมเศร้า และด้าน
ความรู้สึกเกลียดชัง ไม่เป็นมิตร

ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์ (2539) ชัยนัทรธร ปทุมมานนท์ (2543) และจิราภา เวชะ
นิษฐ์ (2542) ได้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารในครอบครัว และลักษณะทางสังคมที่นำไปสู่
ความรุนแรงและการกระทำผิดของวัยรุ่น พบว่า การสื่อสารในครอบครัวที่ไม่เหมาะสม มีผลกับ
พฤติกรรมและบุคลิกภาพที่ไม่เหมาะสมในวัยรุ่นเป็นอย่างมาก โดยทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่ดี
เกี่ยวกับการสื่อสาร หรือมีความรู้สึกด้อยคุณค่าในตัวเองหลายอย่าง ทำให้ไม่รักบ้าน มีผลกับ
สุขภาพจิตและพฤติกรรมที่ก้าวร้าว การเบี่ยงเบนทางเพศ การติดสารเสพติด

เรวดี สิริพลังคานนท์ (2544) ศึกษาวิธีอบรมเลี้ยงดูบุตรของผู้ที่บุตรมีพฤติกรรมก้าวร้าว
พบว่า เด็กส่วนใหญ่จะเป็นบุตรคนแรกของครอบครัว มีจำนวนตั้งแต่ 1-2 คน มีอายุอยู่ในกลุ่ม
10-12 ปี มากที่สุด และมาจากครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ไม่ดีมากที่สุด มีความขัดแย้งและใช้ความ
รุนแรงในครอบครัว ด้วยการแสดงออกทั้งการกระทำและคำพูด ส่วนในด้านความสัมพันธ์จากกลุ่ม
เพื่อนและครู เด็กส่วนใหญ่มีเพื่อนสนิท รวมทั้งมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มเพื่อน และมีความเคารพ
ครู ครอบครัวดั้งเดิมและครอบครัวสร้างใหม่ของบิดามารดา มีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 39 ปี ส่วนใหญ่
เกี่ยวข้องกับมารดาของเด็ก มีอาชีพรับจ้าง และมีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน ครอบครัวมี
ลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว การอบรมเลี้ยงดูเป็นแบบปล่อยปละละเลยและใช้วิธีการลงโทษด้วย
การดุด่า ฆ่ียนตีรวมทั้งมีความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดี โดยมีได้แยกอยู่หรือหย่าร้าง การแสดง
พฤติกรรมก้าวร้าวของเด็ก เกือบครึ่งมีพฤติกรรมขโมย และอีกประมาณครึ่งหนึ่งมีการทะเลาะ
รุนแรง ทำร้ายตนเองและผู้อื่น เนื่องจากเด็กต้องการต่อต้าน ทำลาย และแสดงการเรียกร้องความ
สนใจจากบิดามารดา รวมทั้งขาดการอบรมสั่งสอนในเรื่องค่านิยมที่ถูกต้องกับเด็ก ข้อมูลเกี่ยวกับ
ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ พบว่าเด็กส่วนใหญ่ชอบสื่อและเทคโนโลยีต่างๆ โดยเฉพาะเกมส์
คอมพิวเตอร์ รองลงมาชอบชมละครโทรทัศน์ที่มีเนื้อหาการใช้ความรุนแรง ซึ่งทำให้สื่อและ

เทคโนโลยีจึงมีอิทธิพลต่อเด็กในการเป็นตัวแบบ และตัวกระตุ้นให้เด็กลอกเลียนแบบการแสดง พฤติกรรมก้าวร้าวกับผู้อื่น

สมนึก วาระดี (2539) ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เพื่อการ เสริมสร้างสัมพันธภาพ” โดยใช้แบบสำรวจความคิดเห็น ผลการศึกษาพบว่า การใช้โทรศัพท์เพื่อ การติดต่อสื่อสารภายในครอบครัวสามารถเป็นสื่อที่ช่วยสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างคนใน ครอบครัว และปัจจัยภูมิหลังไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้โทรศัพท์

อำเภอพรหม อักษรพรหม และคณะ (2537) ทำการวิจัย เรื่อง “Study of This Family Relationship by Family Functioning Indicator” โดยได้รับทุนจากองค์การอนามัยโลก วัตถุประสงค์ ของการศึกษาก็คือ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวกับภาวะ สุขภาพจิตของสมาชิกในครอบครัว เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินการทำหน้าที่ในครอบครัวนั้น ผู้วิจัยได้แปลมาจาก The McMaster Model of Family Functioning Assessment Device (FAD) เก็บ ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,188 ราย ในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวของกลุ่ม ตัวอย่างทำหน้าที่ได้ดีเฉพาะด้านแก้ไขปัญหา ทำหน้าที่บกพร่องหลายด้าน ได้แก่ การสื่อสาร การ แสดงบทบาทการเอาใจใส่ต่อกัน ความรักความผูกพัน และที่ทำหน้าที่บกพร่องที่สุด คือด้าน ระเบียบวินัยของครอบครัว ภาวะสุขภาพจิตของกลุ่มตัวอย่างพบว่า สุขภาพจิตไม่ค่อยดี และพบว่า หนึ่งในสามของกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ที่มาจากครอบครัวที่บกพร่องในหน้าที่และมีสุขภาพจิตไม่ดีด้วย

Schaefer และ Bayley (1960 อ้างถึงใน เพลินพิศ จันทระศักดิ์, 2541) พบว่า พื้นฐาน พฤติกรรมของเด็กเกิดขึ้นจากบรรยากาศภายในบ้าน ถ้าทุกคนในบ้านมีความสัมพันธ์กันดี เด็กจะ สามารถแสดงความเป็นมิตรและมีความสัมพันธ์กันดีกับคนนอกบ้านด้วย แต่ถ้าการแบ่งปันความรัก และความอบอุ่นภายในบ้านเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม เช่น บิดามารดาให้ความรักเอาใจใส่ลูกมาก น้อยไม่เท่ากัน จะก่อให้เกิดความเครียดทางจิต และอารมณ์ไม่มั่นคงแก่เด็กที่ตนไม่ได้รับความ อบอุ่นเท่ากับพี่น้องคนอื่นๆ การที่บิดามารดาแสดงความรักแรงต่อเด็ก แสดงความเกลียด ซึ่งมีผล ทำให้เด็กเกิดความคับข้องใจมากยิ่งขึ้น

S.H. Chaffee, J.M. Mcleod และ D.B. Wackman (1966) ได้ทำการศึกษาการสื่อสาร ภายในครอบครัว โดยแบ่งเป็น 4 แบบ คือ แบบปล่อยปละ (Laissez-Faire) แบบปกป้อง (Protective) แบบเปิดเสรี (Pluralistic) แบบประนีประนอม (Consensual) ผลการศึกษายืนยันว่า แบบการ สื่อสารภายในครอบครัวของบุคคลมีอิทธิพลต่อกระบวนการสังคมประกิตทางการเมืองของบุคคล นั้นๆ (Political Socialization) ในระดับของตัววัดหรือเครื่องบ่งชี้ (Indicators) ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ได้ ศึกษาจากพฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในวัยรุ่น และในการวิจัยก็ได้มีการ ควบคุมตัวแปรที่อาจมีผลกระทบ เช่น สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไว้แล้ว ผลการวิจัยปรากฏ

ว่าบุคคลที่มาจากครอบครัวที่มีการสื่อสารแบบปกป้อง (Protective) บุคคลจะมีพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลางจนถึงระดับต่ำ แต่บุคคลที่มีการสื่อสารภายในครอบครัวเปิดเสรี (Pluralistic) จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองสูง ส่วนเด็กที่มาจากครอบครัวแบบประนีประนอม (Consensual) พบว่ามีความขัดแย้งในเป้าหมายต่างๆ ของตนเอง เด็กในครอบครัวแบบนี้จะได้รับการส่งเสริมให้แสดงความคิดเห็น แต่จะต้องไม่แสดงความคิดเห็นขัดแย้งกับพ่อแม่ ดังนั้นเด็กจะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางการเมือง จึงมีความรู้สึกมีสมรรถนะทางการเมืองระดับหนึ่ง แต่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเล็กน้อยเท่านั้น

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า แบบการสื่อสารภายในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ ลูก มีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อเพื่อข่าวสารของเด็กวัยรุ่น ผู้วิจัยอธิบายว่าในบ้านที่มีการสื่อสารภายในครอบครัวแบบเปิดเสรี (Pluralistic) ซึ่งเด็กถูกสอนให้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้โต้เถียงได้ โดยเน้นในการเชื่อฟังและคล้อยตามพ่อแม่เป็นเรื่องรองลงไป มีผลให้เด็กเปิดรับสารที่มีเนื้อหาสาระให้ได้มาซึ่งข่าวสารมากกว่าการเปิดรับสารที่มีเนื้อหาในทางให้ความบันเทิง ซึ่งเด็กคนอื่นๆ จะได้รับจากการใช้สื่อนั้น

ผลการวิจัยของ Mcleod และคณะยังพบอีกว่า แบบการสื่อสารภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อ (Media Use) ของเด็กวัยรุ่น กล่าวคือ วัยรุ่นจากครอบครัวที่มีการสื่อสารแบบปกป้อง (Protective) จะใช้เวลาในการดูโทรทัศน์มากกว่าวัยรุ่นจากครอบครัวที่มีการสื่อสารแบบอื่นๆ และรายการที่ดูจะมีแนวโน้มเกี่ยวกับเนื้อหาที่มีความรุนแรง ตื่นเต้น ให้ความบันเทิง เหตุที่ใช้สื่อโทรทัศน์มากเนื่องจากเป็นพฤติกรรมทดแทนการหลบหนีจากกฎระเบียบ หรือความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่พ่อแม่เน้นให้ลูกเชื่อฟังคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด

สำหรับวัยรุ่นที่มาจากครอบครัวแบบเปิดเสรี (Pluralistic) มีลักษณะตรงข้าม โดยจะใช้เวลาในการดูโทรทัศน์น้อยกว่าวัยรุ่นโดยเฉลี่ย แต่จะสนใจเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวสารบ้านเมืองสูง เหตุผลเพราะเป็นเด็กที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งหลายมาก จึงทำให้ไม่มีเวลาในการใช้สื่อโทรทัศน์มากนัก สำหรับวัยรุ่นแบบปล่อยปละ (Laissez-Faire) จะไม่สนใจรับข่าวสารบ้านเมืองจากการดูโทรทัศน์เช่นเดียวกับกลุ่มแบบปกป้อง (Protection)